

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

~~~~~  
VII. BIND. 1878—79.  
~~~~~

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FØRLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Historiske Efterretninger om Hemmet, Nørre-Bork, Sønder-Bork og Sønder-Vium Sogne.

Af Palle Fløe og O. Nielsen.

1875 udgav vi første Hefte af »Historiske Efterretninger om Nørre-Horne Herred«; men da Afsætningen var så særdeles ringe, at vi ikke uden stort Tab kunde levere Fortsættelsen, have vi stanset Udgivelsen og ladet det udkomne Hefte fremtræde alene som en Beskrivelse af Lønborg og Egvad Sogne. De herefter følgende 4 Sognebeskrivelser have været bestemte til at danne Fortsættelsen af det nævnte Skrift.

Hemmet Sogn.

Hemmet Sogn gennemstrømmes fra sydøst til nordvest af en mindre Å, langs med hvilken Bebyggelsen har samlet sig, så at det opdyrkede Land strækker sig bredere ud, efter som Åen i sit Løb bliver større. Det opdyrkede Areal danner derfor en Trekant, hvis vestlige Side begrænses af Ringkjøbing Fjord, og hvis sydlige og nordlige Sider støde ind til Heder og Kær af en meget ringe Beskaffenhed, naar det Stykke undtages, hvor Grænsen dannes af Nørre-Bork Sogn fra Hovumgårde i vest til Fjorden.

Imellem Hemmet og Nørre-Bork strækker sig fra Fjorden i øst til Hovumgårde en Lavning, som tidligere har udgjort en Vig af Fjorden. Efter at en Vralle¹⁾ har lukket for Vigen, har der dannet sig en Mose, som nu er god Eng,

¹⁾ Vralle er en af Vandet frembragt lang Forhøjning.

hvori der, navnlig paa Nørre-Bork Siden, findes betydeligt Tørveskær, hvori der er opgravet Hasselnødder.

Nordligt i Sognet indtil Ringkjøbing Fjord findes Sandklitter, de eneste på Fjordens østlige Side, der dog have været dæmpede i mange År og sagtens aldrig haft nogen farlig Karakter; værre har Sandflugten vistnok været tæt sønden og norden for Præstegården, hvor der er Syn for, at den engang har hersket, om det end er meget længe siden. Endnu findes ved »Slottets« Mark en temmelig betydelig Vold, der øjensynlig er opført som et Værn mod Flyvesandet.

På Heden er spredt en Del Kæmpehøje, om deres Tal end ikke er stort, hvoraf følgende have Navn: Fladhøj i Nærheden af Lønborg Sogneskel, samt Troidhøj og Bavnhøj på Toftum Mark. På Bandsbøl Mark er der omtrent $\frac{1}{2}$ Alen under Jordens Overflade fundet en mindre Samling Stendysser, hvori der var Potteskår samt brændte Ben og Aske, og sydligst i Sognet, omtrent lige østen for Nørre-Bork Kirke findes Spor af en lignende Samling Indhejninger som de, der findes på Vostrup Hede¹⁾, altså af Småforhøjninger, som gå fra syd til nord og skæres af andre fra øst til vest. Forhøjningerne i syd og nord ere noget større end de, der gå i øst og vest. I Nærheden heraf har i Mandsminde været flere Småhøje, som kaldtes »e Skanser«. Nordøst for Kirken laa 1638 en Høj »Hemmethøj«. Sønden for Kirken lå da en Sø, der vældede op af Jorden og hverken havde Til- eller Afløb, den hed Præstesø.

Ligesom enkelte andre Steder f. Eks. Ål og Egvad må Sognets Navn udledes fra Kirken og Præstegården, da ingen By eller Gård hedder Hemmet; den ældste Form for Navnet, som kendes, er fra omt. 1340, da skreves det Hæmeth²⁾, altså noget nær ligesom nu. Formodentlig har der i Oldtiden været en Gård, kaldet Hemmet, der er givet til kirkelig Brug og anvendt dels til Kirke, dels til Præstegård.

Byer og Gårde.

Hemmet Præstegård.

Skuldbøl, den nordligste By i Sognet. 1664 ydedes af

¹⁾ Se Beskr. af Lønborg og Egvad Sogne S. 4.

²⁾ Oldemoder S. III.

3 Gårde i Byen 2 Pd. Smør, 3 Ørte Byg, 2 Ørte Rug, 10 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Penge, 3 Skovsvin, 3 Skovvogne og 3 Fødenød årlig til Lønborggård; 1669 ydedes 1. Mk. 14 Sk. af nogle Enge i Skuldbøl til Organisten ved Ribe Domkirke¹⁾. 1683 var her 4 Gårde, 1 Bolshus, 2 Gadehuse. 1761 bortsoltes 2 Gårde i Skuldbøl fra Grubbesholm til Lønborggård, den ene var Kirkegods, og begge gav tilsammen en Landgilde af 3 Rd. 3 Mk. 5 Sk. og 6 Skpr. Byg.

Pagårde, udtales Pågård, 1664 og endnu 1766 skrives Navnet Pøbgård, men da var den ligesom nu delt i 3 Ejendomme, som hørte under Lønborggård. Afgiften dertil var dog endnu 1664 ikke adskilt, den udgjorde 1 Td. Honning, 2 Daler Gæsteri og Landgilde, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn og 1 Fødenød. Se under Gravengård.

Nordenå. Her ejede Lønborggård 1664 2 Gadehuse. 1761 afhændedes 1 Gård her fra Grubbesholm til Lønborggård med Landgilde 8 Rdlr. Var 1683 1 Gård, 5 Bolshuse og 3 Gadehuse. Da Gravengård ikke nævnes i Matriklen 1683, men dog bevislig var en Gård på den Tid, er den formodenlig regnet under Nordenå, i hvis Mark Pagård ejede en Del.

Gravengård. Af dette Navn findes ikke få Gårde, der ved nøjere Undersøgelse findes i ældre Tid at have været Herregårde. I Kinchs Ribe Bys Historie påvises 3 Gårde af dette Navn, og senere har Overlærer Kinch i en privat Meddelelse gjort opmærksom på, at alle Gårde af dette Navn fortjene en nærmere Undersøgelse, da Navnet vistnok betyder en med Grave omgivet, altså befæstet Gård. Dette har vi også flere Steder fået Stadfæstelse på og ikke mindst her. I Indberetningen til O. Worm 1638 nævnes således: »Gravengård, nordøst for Kirken, som i fordum Tid skal have været en Herregård«. Lige vesten for Pagård ude i Engen og i Nærheden af Åløbet lå til for henved 30 År siden en Høj, omtrent 30 Alen i Gennemsnit, der kaldtes *Borgvold*. Vel ligger Gravengård nu ikke mere på dette Sted, men dog kun i omtrent 1000 Alens Afstand derfra, og Borgvold kan altså meget godt have haft Mark der, hvor Gården nu ligger, og taget Navnet med sig. Pagård og Nordenå ligge iøvrigt

¹⁾ Kinch: Ribe 578.

imellem Gravengård og Borgpladsen, der hører under Pagård. Deraf kan man slutte, at det egentlig er Pagård, der er den gamle Hovedgård, og at Gravengård er en Parcel deraf. Nordenå er opstået efter 1638. Pagård, i ældre Tid Pabgård, har så formodentlig fået Navn efter Pabe, der var en Slegfredsøstersøn af gamle Bo Høg, som levede under Valdemar Atterdag. Nu fortæller man, at en »Pave« har givet Ejendommen Navn. Pabe var Væbner og ejede Glistrup 1413. Den Ejendomsret, som de gamle Høger havde her på Egnen, er vel så gået over til ham¹⁾.

Gundesbøl, hørte indtil 1761 under Grubbesholm, hvorpå Gården afhændedes til Lønborggård. Var 1683 Ryttergods.

Fusgård, hørte 1664 til Lønborggård, hvortil den årlig udredede 1 Får og 4 Mk. i Penge og kaldes 1683 et enligt Bol.

Østergård, havde 1664 2 Beboere og udredede årlig 1 Får og 4 Mk. til Lønborggård.

Blæsbjerg, ydede 1664 1 Får og 4 Mk. til Lønborggård, hvorunder Ejendommen hørte. De 3 sidste Ejendomme havde 1683 en Del Jord i Fællig.

Gallebjerg ligger ind til Sønder-Vium Sogn, hvor et Par Steder bære samme Navn.

Slottet, »e Slot«, er et gammelt Navn og ikke som på så mange Steder i Jylland en ironisk Benævnelse på et ringe Sted. Det solgtes 1761 fra Grubbesholm til Lønborggård og kaldes da Hemmet Slot, Landgilde 4 Rd. 4 Mk. 1683 var det »en enlig Bolig« med særskilt Mark.

Klemmensborg, en lille Gård, der ligger lige vest for Kirken, Navnet er af temmelig ny Oprindelse.

Hovum. I Begyndelsen af det 17de Århundrede bode her en Mand ved Navn Niels Iversen, † 30. Marts 1621; han var gift med Anna Jensdatter, † 2. Septbr. 1627. 2 store smukke Ligsten over dem findes endnu på Kirkegården, men de dække ikke længer deres Grave; Stenene ere nemlig fornylig flyttede og henlagte på to nye Grave over et Ægtepar fra Hovum. På Ligstenen over Anna Jensdatter kaldes hun ærlig og velbyrdig Kvinde, og hun må altså have været af *adelig* Slægt. På Stenene ere 2 Skjolde, i

¹⁾ Jfr. Beskrivelse af Lønborg og Egvad Sogne S. 76.

det ene H. S. sammenslynget, i det andet et Bomærke, men disse er vist fra senere Tid, da H. S. ikke passer på deres Navne. En Iver Nielsen i Hovum, og født der, levede 1649, og han må efter Navnet være Søn af ovennævnte Niels Iversen, men hans Moder Ingeborg var en Datter af Præsten Klavs Lavridsen Barfod i Sneum¹⁾; hun må altså have været Niels Iversens første Kone. Den anden, der kaldes velbyrdig, har vist været af samme Æt, og Datter af Jens Barfod til Sæddinggård²⁾. Gården har altså været en stor Bondegård. Kort efter bliver den imidlertid Herregård, ti

Enevold Kruse indgav efter Krigen sin Jordebog, dateret Bandsbøl 4. Novbr. 1660; deri omtaler han »Houmgård, som jeg selver påbode, gav til årlig Landgilde $\frac{1}{2}$ Td. Smør, er 6 Tdr. Hartkorn, denne Gård er afbrændt og nedbrændt af de Brandborgere, så der er ikke en Stage af samme Gård«. Af Gods hørte dertil: Slot, 1 Sted, Bandsbøl 1 Gård, Skuldbøl 1 Gård, Sønder-Bork 2 Gårde 1 Bol, »Skadsbøl« 1 Gård, denne sidste og de i Bork var nedbrudte og ganske øde; desuden nogle Gårde i andre Herreder. Efter 1670 var den udforpagtet og synes 1677 at være dreven sammen med Lønborggård. 1682 regnes den endnu for en Hovedgård, derimod ikke i Matriklen 1683.

Toftum. Navnet skrives i Midten af det 17de Århundrede Toutumb, 1664 hørte en Gård her under Lønborggård, hvortil den skyldte årlig 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 4 Mk., 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 1 Fødenød. 1761 tilkøbte Lønborggård 2 Gårde her med Landgilde i alt 21 Rd. 2 Mk. fra Grubbesholm. Et Bol på Byens Mark hedder Præstkjærholm.

Bandsbøl. Af Ejendomme i Byen ydedes 1664 1 Pd. Smør, 3 Ørte Byg, 2 Mk., 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 1 Fødenød og 8 Skp. Salt til Lønborggård, som ved Køb 1761 fra Grubbesholm fik sit Gods her forøget med 11 Ejendomme, hvis samlede Herskabsafgift udgjorde 42 Rd. 1 Mk. 4 Sk., 3 Lam, 2 Tdr. 2 Skp. Byg og 40 Æg.

Den vestligste Ejendom i Bandsbøl, et mindre Sted i Nærheden af Fjorden, hedder Svinken (»e Svink«).

¹⁾ O. Nielsen: Skadst Herred S. 55.

²⁾ O. Nielsen: Vester Horne Herred S. 10—11.

Hemmet Mølle, er en Vandmølle opført paa Præstegårdens Mark af Præsten Villum Pedersen, altså i Årene 1534—43; Møllen bortforpagtedes straks for 12½ Td. Rugmel og 4 Mk., hvorimod Præsten skulde indlægge de nye Møllestene, som behøvedes. Senere bortfæstedes Møllen med en Del Jorder og overgik først til Selvejendom 1859.

Kirken.

Højkirken, Koret og Sakristiet ere opførte af hugne Sten med Indblanding af almindelige Mursten, hvilket sidste Materiale dog tydelig fremtræder som indsat ved forefaldende Reparationer. Østen ud af Koret har været et smalt rundbuet Vindue, som nu er tilmuret; på Stenen over Vinduet uden til er indhugget Liniestyngninger; østen ud af Skriftestolen er en lille Dør.

Altertavlen består af Træskærerarbejde, i Midten Gudfader med Guldkrone og Guldskæg med den tornekrone Kristus, til højre Jomfru Marie med Barnet, til venstre en Helgen, hvilke 2 sidste Figurer danne Bærestykker for Midfeltet. Resten af Altertavlen er af nyere Oprindelse, i det Figurerne på begge Sidefelter ere udtagne og erstattede med 2 malede Træplader. 1808 var Altertavlen endnu hel, da var der øverst et malet Billede, der forestillede Gudfader i siddende Stilling, holdende Verdenskuglen med et Kors på; nedenfor har været malet en Due, der blev forandret 1790, da Kirken blev malet. Døbefonten er af Sten, Døbebækkenet af Messing med en Indskrift i Munkebogstaver, der dog er temmelig udslidt. Prædikestolen er af Egetræ og udvendig prydet med udskåret Filegranarbejde. Himlen er temmelig ny og meget klodset.

I Kirkens søndre Side er indsat en Ligsten over Præsten Ture Terkelsen, i den nordre en Mindesten over en Kone i Bandsbøl. I Skriftestolen henstå 2 af Kirken udtagne Ligsten, den ene opsat af Biskop Iver Hemmet over hans Forældre, den anden ualmindelig stor, men Indskriften på den er på enkelte Bogstaver nær aldeles udslettet. Ved Kirkens Istandsættelse 1753 fandtes i Sakristiet en Ligkiste, der blev nedsat i Jorden under Kapellet. Af Pladen så man, at deri lå Ingeborg Jakobsdatter, født 1601, gift med:

1) Anders Iversen, Foged i Romsdalen i Norge (levede 1632, se Yngvar Nielsen: Jens Bjelke S. 224), 2) Iver Jensen Bandsbøl, død 1678.

Koret og Skriftestolen er hvælvet, Højkirken har Bjælkeloft. Tværs over Kirken er der et Pulpitur, hvorpå Apostlene ere anbragte i ret godt Træskærerarbejde. På Kirkegulvet ligger en Ligsten over Niels Bygums Hustru (se Viungård) og en lille Sten med Årstallet 1681.

På de øverste Stole er Jakob Grubbe til Grubbesholm og Hustru Ingeborg Kruses Våbener indskårne tilligemed Årstallet 1653.

Tårnet er helt opført af brændte Sten 1788, efterat det gamle var faldet ned; det står ved den nordre Side af Højkirken og danner Våbenhuset. Underligt nok findes ingen Optegnelser om det gamle Tårns Fald og det nyes Opførelse, men Sagen er desuagtet sikker nok; der lever endnu Folk, hvis Forældre og Bedsteforældre kunde huske Tildragelsen; et Par Ligsten, som bleve skåede i Stykker ved Tårnets Fald, ligge endnu på Kirkegården. Tårnet har 2 Glamhuller mod vest, nord og øst, men kun 1 mod syd.

Klokken er forsynet med en Indskrift i Munkebogstaver, men den hænger således, at det ikke er muligt at komme til at læse denne. Hele Kirken er tækket med Bly med Undtagelse af Skriftestolen, der er teglhængt.

1319 skænkede Kantor Esger Mø i Ribe en Ko til Hemmet Kirke, således, at en Privatmand overtog Koen og forpligtede sin Ejendom til at udrede en Afgift til Kirken til evige Tider af Koen. En sådan Ko kaldtes en Jærnko.

Ved Skøde af 30. September 1673 overdrog Kongen Kirken til Rentemester Heinrich Müller; denne afhændede den til sin Søn, Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård. Amtmand Selio Müller til Lønborggård solgte derpå Kirken imellem Årene 1731—1744 til Etatsråd Hein til Grubbesholm. 1760 solgte den daværende Ejer af Grubbesholm, Oberstlieutenant Preben Brahe til Hvedholm, Kirken til Bønderne i Nørre-Bork, som 27. Maj s. A. afhændede den til Kristen Hansen til Lønborggård, og siden har den været ejet sammen med denne Ejendom. Da det sidste Salg foregik, hørte der 5 Ejendomme under Kirken af samlet Hartkorn 5 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb.

Præster.

Før Reformationen:

Hr. *Villum Clausen* † 1517.

Hr. *Nicolaus*, Præst her fra 1517 til 1534; i hans Tid blev den lutherske Lære bekendt i Menigheden.

Efter Reformationen:

1) Hr. *Villum Pedersen*, kaldet hertil 1534, † 1543. Som anført opførte han Hemmet Vandmølle.

2) Hr. *Gregers Pedersen*, kaldet først i Året 1543, † 1559.

3) Hr. *Iver Gregersen*, Formandens Søn, blev Præst her efter Faderens Død, † 17. Avgust 1601, 3 Dage efter hans Hustru Marie Klavsdatters Død; begge bleve begravede den 19. Avgust tæt østen for Kirken. Blandt andre Børn var Iver Hemmet, Biskop i Ribe Stift, som 1620 lod en Mindetavle indsætte over Forældrene i Hemmet Kirke. Tavlen er nu nedtaget og hensat i Skriftestolen; den er slået itu, hvorved en Del af den på Latin affattede Indskrift er gået tabt¹⁾.

4) Hr. *Gregers Enevoldsen*, ordineret til Præst her i September 1601, blev siden Provst for Øster- og Nørre-Horne Herreder, † 1637; en Søn af ham — Iver — var Præst i Skjærn i Bølling Herred i 52 År og Provst i Herredet, en Sønnesøn, Hans, Præst sammesteds i 24 År og en Sønnesøns Søn, Iver Hansen Hemmet, Rektor ved Ringkjøbing Latinskole, da denne nedlagdes.

5) Hr. *Søren Nielsen Glud*, kaldet i September 1637, † 1652, gift med Kirstine Olufsdatter Roed. En Datter, Sidsel Sørensdatter Glud, døde i Hemmet i April 1715, 82 År gl.

6) Hr. *Iver Thomsen Thisted*, kaldet 1652, † 3. Juledag 1658, gift med Formandens Enke, † 1682.

7) Hr. *Lave Enevoldsen Dejbjerg*, kom her først i Året 1659, † 1. Maj 1664.

8) Hr. *Jakob Jakobsen Holm*, der var en Sønnedatters Sønnesøn af den fra Reformationens Indførelse og Evalds Roman »Den skotske Kvinde på Tjele« bekendte Broder Thøger (urigtig kaldet Løvenbalk), kaldet hertil af Amt-

¹⁾ Begyndelsen af Indskriften er aftrykt i Ribe Skoleprogram 1837 § 34.

mand Hendrik Müller til Lønborggård 1664, † 1680, gift med Hr. Søren Gluds Datter, Gjertrud Sørensdaughter, Trinitatis Søndag 1666, med hvem han avlede 3 Sønner og 3 Døtre. Hans ældste Søn, Jakob Hansen Holm, f. 8. Februar 1669, var Fader til Professor, Dr. theol. Peder Jakobsen Holm i Kjøbenhavn. Embedets første Kirkebog er begyndt af ham 1664.

I Embedets liber daticus har Hr. Lemvig indført følgende om ham: »Hr. Jakob Holm har været en brav og vittig Mand, forsvarende trolig i sin Tid Præstegårdens Ejendomme, som andre vilde benytte sig af og tilegne sig«¹⁾.

9) Hr. *Thomas Eriksen Páske*, født i Sønder-Vium, var i nogle År Skibspræst, indtil han 1680 kaldedes hertil, hvor han kun levede i 13 Uger, † 24. Februar 1681, 53 År gammel. En Ligsten har tidligere dækket hans Grav på Kirkegulvet, men nu er den borte.

10) Hr. *Nikolaj Johannes Riis*, født i Viborg, kaldet 1681 af Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård, ordineret den 24 Maj 1681, gift Året efter, 25de April, med Hr. Jakob Holms Enke, der døde samme År. Riis døde først i Året 1683.

11) Hr. *Ture Terkelsen*, f. i Varde 1640, ved hvis Latinskole han var Rektor i 17 År. Som Rektor synes han ikke at have været på sin Plads, i det mindste har en af hans Elever givet ham et mindre godt Skudsmål²⁾. Ture Terkelsen kaldedes hertil af Amtmand Hendrik Müller til Lønborggård, ordineret 28. Marts 1683, † 9. Maj 1709 og begravet i Kirken, hvor der endnu, indmuret i Korets søndre Side, findes en Mindesten over ham.

Han var gift med: 1) Else Madsdatter, † i Varde, medens han endnu var Rektor, med hvem han avlede 7 Børn; 2) Johanne Jakobsdatter, Datter af Hr. Jakob Holm, til hvem han blev viet den 29de December 1685; hun skænkede ham en Datter³⁾ og døde i August 1689, hun blev begravet 29. August; 3) Ida Pedersdatter, Enke efter Hr. Jesper i Dejbjerg (selv født i Dejbjerg Præstegård den 6. Maj 1657),

¹⁾ Jfr. under Jens Lassen, Grubbesholm.

²⁾ Samlinger t. jydsk Hist. og Top. I. 325.

³⁾ Hendes Navn var Marie, hun ægtede Niels Bygum, se Viungård.

med hvem han havde 2 Sønner og 3 Døtre, af disse levede dog 1731 kun 1 Datter, der arvede Stiffaderen Hr. Morten Friis og ægtede Hr. Peder Bruun.

12) Hr. *Morten Friis*, f. 12. Juli 1686 i Thorstrup Præstegård, var i nogen Tid hos Provst Tarm eller Tatum i Oddum, kaldet af Amtmand Müller til Lønborggård 10. Juni 1709 og blev Året efter d. 6te Marts gift med Hr. Ture Terkelsens Enke, som døde 3. Juli 1738, 80 År gammel. I August 1723 blev han valgt til Viceprovst, da Provst Tarm var bleven svagelig; han opbyggede Præstegården, hvilket kostede 1503 Rd. 2 Mk. 10 Sk., og roses som en akkurat og arbejdsom Mand, † den 30. Maj 1731.

13) Hr. *Peder Nikolaj Bruun*, f. i Varde den 9. Novbr. 1701, Degn i Sønder- og Nørre-Bork, derpå Degn for Thorstrup og Horne, kaldet hertil af Amtmand Selio Müller til Lønborggård 31. Maj 1731, gift med Hr. Ture Terkelsens yngste Datter Margrethe, f. 15. Jan. 1701; »han levede ej så vel med hende som han burde«; † 4. Febr. 1744.

14) Hr. *Niels Bloch*, f. i Kollerup Præstegård i Ålborg Stift d. 4. November 1700; efter at have været Præst i Malt og Folding fra 24. Oktober 1733, blev han kaldet hertil 13. Febr. 1744 af Etatsråd Frederik Hein til Grubbesholm. Han var gift med en Stifdatter af sin Broder, Hr. Urban Bloch i Ål, Cecilie Marie Lassen, »som — står der i Embedets liber daticus — forårsagede ham megen Hjertesorg ved at gå på sine egne onde Veje; desårsag græmmede han sig til Døde, som påfulgte den 15. Jan. 1747. Derefter holdt hun, såsnart hun kunde, Bryllup med hendes velbekendte Avlskarl Hans, og det i Lyne Sogn, hvor hun flyttede hen og nu bor. Dette Ægteskab har været slet og Tiden vil vise hvordan hendes Ende bliver«.

15) Hr. *Johannes Georg Kaspar Lemvig*, f. i Kjøbenhavn 16. Septbr. 1718, hvor hans Fader, Kaspar Jørgensen Lemvig, var dansk og tysk Skolemester. Ved Kjøbenhavns Ildebrand 1728 mistede denne 6 Gårde og Huse og en Bogsamling, som havde kostet over 1000 Daler. Den 3die Juni blev han Lærer og Kantor ved Vajsenhuset og 21. Febr. 1747 kaldet af Kongen til Præst her, † 25. Juli 1774.

Han var gift med: 1) Karen Rahbæk, Datter af Jens Kristensen Rahbæk på Allergård i Borris Sogn, † 23. Juni

1771, med hvem han avlede 4 Sønner og 4 Døtre; 2) Anne Bramming fra Ribe, hvem han ægtede 29. Juni 1773; hun fødte ham en Datter.

Hr. Lemvig har udarbejdet den omhyggelige Præstetrække, som findes i Embedets Liber daticus, og Kirkebøgerne har han ført med megen Omhu, så det er øjensynligt, at han har varetaget sine Forretninger med Dygtighed.

På den anden Side synes han at have holdt på sine Rettigheder til det alleryderste og ikke at have været fri for Hævnerrighed. En Søn af Fæsteren i Hemmet Mølle havde således fået et Pas af Præsten, og da Karlen ikke vilde give 20 Daler derfor, søgte Hr. Lemvig at fortrædige ham. Først vilde han tvinge ham til at tjene sig, og dernæst fik han Stiftsprovsten i Ribe til at give sig Fæste på nogen øde Jord, hvoraf Herlighedsretten tilhørte Stiftsprovstiet, uagtet en Enke i Bandsbøl havde Jorden i Fæste, hvilken hun igen havde overladt Mølleren. L. tog nu Afgrøden af Jorden, men den Hævn han derved fik over Mølleren kom ham temmelig dyrt at stå, da han blev dømt til at tilbagelevere Jorden, erstatte Enken Afsavnet og udrede en hel Del Bøder, deriblandt for utilbørlig Skrivemåde ved Landstinget mod Underdommeren I. I. Frausing, hvem han i et egenhændigt Indlæg beskyldte for at ville dømme sig imod, »hvor retfærdig min Sag end monne være«.

I Kirkebogen har han indført følgende: »1755 dom. quasimodogen. var Karen Hovles Skammebarn i Kirke, kaldet Jens efter Faderen, som var Niels Jensens Søn i Skuldbøl af Lønborggårds Gods; Barnet døde 2 Uger efter Fødselen og Jens Nielsen fik kgl. Oprensning, fordi han havde besøvet sit Søkendebarn. Hun stod åbenbar Skrifte efter Dom, som var fældet over hende ved Lønborg Birk Fastelavns Søndag. De Bøder, som Jens Nielsen skulde efter Reskriptet give her til Sognet, beholdt Amtmand Albertin til Herredskassen«.

16) Hr. *Joakim Jakob Kålund*, f. 4. Oktbr. 1740 i Farstrup Præstegård, kaldet hertil af Kancelliråd N. Hansen til Lønborggård d. 10. Avg. 1774, † 3. Juni 1820. Han var gift med Formandens Enke, med hvem han havde en Datter, som blev gift med Pastor Vindekilde i Vilstrup ved Haderslev.

Kålund var en streng religiøs Mand, og det omtales endnu, at han var den eneste Præst i Amtet, der havde

Mod til at sætte Amtmand Hansen i Ringkjøbing Stolen for Døren, når denne, der var en Gudsfor nægter, spottede over Religionen og gjorde Nar ad Gejstligheden.

17) Hr. *Eskild Høyland*, f. 1785, Præst her den 27. September 1820, † d. 25. April 1839, gift med Dorteia Kirstine Fæster fra Ringkjøbing. Høyland var noget drikfældig, men sit Embede ledede han med Orden og Dygtighed.

18) Hr. *Hans Herman Bruun*, f. i Kjøbenhavn d. 19. September 1810, kaldet hertil d. 8. Juni 1839, g. m. Jakobine Vessenberg, forflyttet d. 22. Maj 1855 og er således den første Præst, der ikke er død i Embedet, skønt dette kun er lille.

19) Hr. *Jakob Frederik Engberg*, kaldet den 20. Avg. 1855, g. m. Elise Teilmann, forflyttet til Tåstrup i Sjælland d. 10. Avgust 1866.

20) Hr. *Jens Peder Orslef Qvistgård*, kaldet den 29. Oktober 1866, g. m. Anna Margrethe Wolff.

Degne.

Børge Olufsen, g. m. Anna Iversdatter d. 25. Marts 1711. Kand. theol. *Niels Skjerne*, kaldet 1742, † d. 4. Oktober 1752.

Kand. theol. *Jørgen Henrik Serup*, kaldet d. 18. Oktober 1752.

Niels Stokholm, kaldet 30te December 1806.

Niels J. Kristiansen, kaldet den 21. Septbr. 1834.

L. Mortensen, kaldet d. 1ste Jan. 1865.

Nørre-Bork Sogn.

Medens en stor Del Stednavne ere undergåede Forandringer, som oftest temmelig betydelige, er dette ikke Tilfældet med Nørre-Bork, ti omtrent 1340 skreves Navnet Norræ Bork¹⁾.

¹⁾ Oldemoder S. 111.

I Sognet findes kun 1 Kæmpehøj, Kirkehøj kaldet; den ligger ved Fjorden og er næsten sløjfet; om denne hedder det i Indberetning til O. Worm 1638, der også kun omtaler denne ene Høj i Sognet, at den er i Præstegårdens Mark og »formen Kirken der først at skulle have stået og siden for Havfloden forflyt med Byen ved 2 eller 3 Pileskud østerpå«. En *mærkelig Begravelsesplads* fra Oldtiden findes nogle få Alen østen for Kirken af et Omfang, som formelig må kaldes storartet. På et Flademål af over $\frac{1}{2}$ Td. Land er Jorden i en Dybde af $\frac{3}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ Alen under Overfladen fyldt med Sten, hvorimellem der findes Urner med Aske og brændte Ben; de Urner, som ere opgravede, have dog på en enkelt Undtagelse nær været i Stykker. For længre Tid siden blev her gjort et Fund af Brugsgenstande, men Finderen kastede dem bort med Undtagelse af en lille Guldring, og ingen erindringer, hvoraf de øvrige Ting bestod.

Sognet består kun af en By, *Nørre-Bork*, og Gårdene *Magårde*.

1310 oprettede Provst *Kristjern* i Hardsyssel et Testamente, hvorved han stiftede en Messe i Ribe Domkirke og gav dertil Gods, som han ejede sammen med sin Broder Niels Håk; til Godtgørelse derfor skulde Broderen have hans Del af deres fælles Arvegods i Nørre-Bork; hvis han ikke vilde gå ind derpå, skulde Kirken have i Stedet for Broderens Del af dette Gods Jorder til 20 Mark Gulds Værdi i Nørre-Bork af deres fælles Gods der¹⁾. Altså ejede de tilsammen mindst 40 Mk. Guld her. Da der i en Mk. Guld såedes omtrent 2 Ører eller 72 Skæpper Byg²⁾ og i 20 Mark Guld altså 180 Tdr. Byg, må det have været en temmelig stor Ejendom, som hine Brødre have ejet her, dog ikke så stor som man skulde tro, ti det ses³⁾, at det hele, som Provst *Kristjern* gav i Stedet for sine Ejendomme i N.-Bork, var 3 Gårde og 2 Landboer med en årlig Afgift af 3 Mk. Korn (lig 108 Tdr. Byg), hvis Værdi netop må svare til det halve af Brødrenes fælles Arvegods i Nørre-Bork. Desuden skulde Broderen have hans Del af det Gods i Nørre-Bork, der var

¹⁾ Kinch: Ribe S. 139—41.

²⁾ Stenstrup: Studier over Valdemars Jordebog S. 61.

³⁾ Oldemoder S. 82.

kjøbt af Hr. Niels Eriksen. Det ses heraf, at det har været hans Mening, at Broderen skulde samle en stor Ejendom her. Kirken her gav han 1 Mk.

1318 døde Ridder Kristjern Pæsz, der gav til en daglig Messe i Ribe Domkirke blandt andet 1 Gård i Nørre-Bork, som årlig gav en Indtægt af 13 Mk. I Følge et Brev af 1488 blev denne Gård overdraget til Ridder Gunde Lange til Lydumgård († 1477)¹⁾. Omtrent 1440 ejede Ribe Domkapitel en Eng her, der årlig ydede 1 Sk. grot²⁾.

1683 var der i Nørre-Bork 23 hele og halve Gårde, 4 Bolshuse og 8 Gadehuse, 1768 32 Mænd, der holdt Heste og Vogn, og 13 små Steder og Husmænd, desuden en liden Torp kaldet *Magård* med 2 Beboere, på 4 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn. *Magård* var 1683 en Helgård, hvis Mark ikke var i Fællig med Nørre-Borks.

Den vestligste Gård i Sognet hed tidligere *Vestergård* og tilhørte som Ryttergods Kronen. 1617 blev Fæsteren af denne Gård, Las Lavridsen, udnævnt til Herredsfoged i Nørre-Horne Herred ved følgende, Skanderborg d. 4. Jan. daterede Kongebrev til Lensmanden på Lundenæs, Ulrik Sandberg:

»Vor Gunst tilforn. Vider at eftersom du os underdanigst haver ladet give tilkende, at der skal fattes en Herredsfoged udi Nørre Herred der udi Eders Len Lundenæs, og ingen blandt vore og Kronens Bønder skulle findes dertil dygtig og tjenlig uden en, som er udskreven at skal holde en Knægt, ved Navn Las Lavridsen i Bork. Ti bede vi Eder og ville, at I forordne Las Lavridsen til Herredsfoged, og at I siden med os elskelige Mogens Kås, vor Mand, Tjener og Embedsmand på vort Slot Ørum, vor Øverste, udskrive en anden til at holde den Knægt, som forskrevne Las Lavridsen tilforn holdt haver. Befalende Dig Gud.«

Las Lavridsen blev ved at bo på *Vestergård*, hvor han døde d. 13. Januar 1650, 67 År gammel; han var gift med Elisabet Jensdatter, med hvem han havde 6 Sønner og 6 Døtre. Ægtefolkene ligge begravede i Nørre-Bork Kirke,

¹⁾ Kinch: Ribe S. 157. Ripæ Cimb. S. 292. Oldemoder S. 54.

²⁾ J. Teg. VI. 195.

hvor deres Ligsten endnu findes, derimod er et Mindesmærke over dem, som tidligere fandtes i Kirken, nu borte; det skildres således i en Indberetning fra 1765 af Præsten Borch: »I den største Afdeling på Tavlen findes de meget net afskildret i fuld Korpus, Sønnen Jens Lassens Brystbillede findes oventil.« »Rammen om Maleriet består af smukt Billedhuggerarbejde og af fuldkommen Størrelse.«

Nørkjærgård.

I Ribe Domkapitels Sjælemessebog SRD. V., 546 omtales, at den Niels Håk, der foran er nævnt som Provst Kristjerner Broder, 1331 gav til Domkirken nogle Ejendomme i »Nørkiergarth«, men ved at efterse Håndskriftet ses det, at der oprindeligt stod Kiergarth og at Nør er tilføjet langt senere. Desuden ses det af forskellige Steder i »Oldemoder«, at det Kiargarth, hvoraf Provst Kristjern gav sin Del til Kapitlet, lå i Ål Sogn, ligesom det også udtrykkelig står på nævnte Sted i Sjælemessebogen, at det er i Ål Sogn. Der er altså intet, der kan lade os sætte Nørkjærgårds Alder tilbage til det 14de Århundrede. Den må ikke forveksles med den gamle Herregård Kjærgård i Gjærding Herred eller med Kjærgård i Strellev Sogn eller Kjærgård i Bølling Herred. Nørkjærgård har været en stor Bondegård lige til ind i det 17de Årh. Således var Nis Nielsen i Nørkjærgård (Lønborg og Egvad Sogne S. 3) 1533 og Klavs Kristensen i Nørkjærgård (Vester-Horne Herred S. 15) omtrent År 1600 Bønder. Endelig haves en stor Mængde Fortegnelser over Herregårde fra Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Århundrede i Anledning af Mønstringer, og Nørkjærgård nævnes aldrig deri. Endnu 1638 siges i Indberetning til O. Worm: »en eneste Gård ligger norden Nørre-Bork Kirke kaldes Nørkjærgård«; vi kan af denne Omtale slutte, at den da endnu var en Bondegård. Det kan imidlertid ikke have været længe efter, at den blev indrettet til Herregård og omgivet med Volde og Grave, hvilke jævnedes i Årene 1735—36, men endnu er der Spor tilbage, hvoraf det kan ses, at der har været en Vold og en Grav. Porten gennem disse har været mod øst, hvor Ladebygningerne rimeligvis har ligget udenfor. Den første og den sidste Ejer

af denne Herregård har været *Jakob Grubbe*. Men på Grund af, som Jens Lassen 1684 udsiger, at »den er bygget på en Holm, på hvilken hos Gården en Del af Jorden var beliggende, og som der ikke aleneste mellem Holmen og den anden Gårdens Jord var sidt, moradsigt og en lang Vej, at Gødningen med stor Besvær på samme Jord føres, men Havfloden dem endog ofte i 8 Dage på Holmen således holdt, at intet Menneske kunde komme derfra« flyttede J. Grubbe Bygningerne og anlagde Grubbesholm 1651. Nørkjærgård kan således kun have været Herregård i en halv Sned År i det højeste.

I Erik Kruses Jordebog af 5. November 1660 regnes Nørkjærgård som en Bondegård med 14 Tdr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn under Grubbesholm. Se forøvrigt under Grubbesholm. De sidste af Bygningerne nedbrødes 1675 af Jens Lassen, der lagde Jorderne under Grubbesholm. De ere nu delte i flere Bøndergårde, der kaldes *Holmen*.

Grubbesholm.

Denne Gård er af forholdsvis yngre Oprindelse; den er nemlig anlagt af *Jakob Grubbe* i Året 1651. Grubbe ejede Nørkjærgård, hvortil hørte Jorder på det nuværende Grubbesholms Mark. Efter den foran meddelte Fremstilling af dens senere Ejer, Jens Lassen, kunde Havvandet ofte omflyde Holmen, hvorpå Nørkjærgård lå, hvilket bevægede Jakob Grubbe til at bygge en ny Gård på det Sted, hvor de fleste af Nørkjærgårds Jorder fandtes. Under den nye Gård lagde han endvidere nogen Bondejord, idetmindste siger Hr. Augustinus Miller i en Indberetning af 1690, at »Grubbesholm er af 3 gode og store Bøndergårde funderet«. Gården kom til at hedde Grubbesholm efter Anlæggerens Navn og Holmen, hvorpå han tidligere havde bot.

Der fortælles at Jakob Grubbe fik så stor en Gæld ved dette Byggeforetagende, at han måtte forlade sine Ejendomme. Man kan også nok tænke sig, hvilken Bekostning det har været at opbygge først Nørkjærgård og derpå kort efter nedrive den og bygge den op et andet Sted. Efter Hofmans Fundatser I. S. 209—12 har en Jakob Grubbe gjort sig usynlig for Gæld til Universitetet, der rejste sig

fra at han var gået i Borgen for Jomfru Anna Kruse til Juleberg. At det er ham, derom er der ingen Tvivl, ti Anna Kruse var hans Halvsøster eller også vare de sammenbragte Børn. Han var nemlig en Søn af Lavrids Grubbe til Røgle og Agnete Thott. Hans Moder blev anden Gang gift med Admiral Gabriel Kruse, der med hende eller med sin anden Hustru Karen Lykke havde en ugift Datter Anna Kruse. Iøvrigt var Jakob Grubbe selv gift med en Kruse, i det han nemlig 1635 ægtede Ingeborg Kruse, over hvem Ligprædiken haves af Jesper Brockmand. Af denne ses, at hun er født 28. Februar 1604 i Kjøbenhav og Datter af Enevold Kruse til Hjermelevgård, Danmarks Riges Råd samt Statholder i Norge, og Else Marsvin. Da hun var $\frac{1}{2}$ År gammel, kom hun i Huset hos Fru Ingeborg Skeel til Vorgård, hvor hun var i $2\frac{1}{2}$ År, til denne for sin Hårdhed berygtede Frue døde. Derefter var hun i Hjemmet til 1628, da hun tog til sin Søster, Karen, der var gift med Hr. Oluf Parsberg til Jernet. Efter et Par Års Forløb tog hun igen til sin Moder, der var bleven Enke. Efter hendes Død opholdt hun sig hos sin Broder Jørgen Kruse til Hjermelevgård. Her bejlede Jakob Grubbe til hende og hun blev ham tilsagt på Viborg Snapsting 1632. Deres Bryllup stod i Snapstinget 25. Jan. 1635. Hun havde selv ingen Børn, men tog i Huset sin Mands 2 moderløse Søsterdøtre, Anna Helvig og Agnete Skinkel. Hun døde 11. Oktober 1644 i Kjøbenhavn, hvorhen hun formodenlig er flygtet under Krigen. I Ligprædikenen findes forøvrigt ingen Oplysning om hendes Forhold her. Hun og ovennævnte Gabriel Kruse var Søskenbørn. På de øverste Kvindestole i Hemmet og Nørre-Bork Kirker er udskåret Ingeborg Kruses, ligesom ligeoverfor Jakob Grubbes fædrene og mødrene Våbener.

Erik Kruse, den følgende Ejer, kom i Besiddelse af Gården ved Arv. Slutningen af en af ham forfattet, Grubesholm den 18. Marts 1661 dateret, Jordebog lyder nemlig således: »Forskrevne Grubbesholm med underliggende Nørkjærgård og dertil liggende forskrevne Bøndergods bedrager sig i Hartkorn, eftersom det på Søskeneskifte ganget er, 165 Tdr. 7 Skpr.; det bekender jeg med egen Hånd.«

Han var Anna Kruses Broder og altså Halvbroder til Jakob Grubbe; hans Hustru hed Beate Lykke. Erik Kruses

Pengeforfatning var også slet, og i 1661 måtte han opbyde sine Ejendomme til sine Kreditorer, hvorved Erkebiskop *Hans Svane* overtog Grubbesholm og Landsdommer *Lange* og Mag. *Hans Rosenberg* i Ribe fik i Forening Nørkjærgård udlagt. Grubbesholms Hartkorn var da omtrent 39 Tdr. og Nørkjærgårds omtrent $20\frac{1}{2}$ Tdr. Da den hele Ejendoms Hartkorn udgjorde 165 Tdr. 7 Skpr., har Bøndergodset altså været lidt over 106 Tdr. Hartkorn. Begge Gårde svarede i denne Tid Skat lige med Bøndergods.

Udlægshaverne solgte derefter Grubbesholm og Nørkjærgård, hvilket År vides ej, til

Jens Lassen, som atter forenede begge Gårde til en Ejendom. Han var en Søn af den før nævnte Herredsfoged Las Lavridsen i Nørre-Bork, hvor han var født i Året 1625; han var gift med Margrete Lund, en Slægtning af Hans Rostgård.

Lassen var Skriver i Kristiansstad, da han d. 9. September 1651 blev kongelig Renteskriver. D. 7. Marts 1655 blev han af Kongen fritaget for Ægt, Landgilde og Arbejde af sin Fødegård i 50 Ar, men allerede 1664 fik han Skøde på Gården som en fri Ejendom.

Under Kjøbenhavns Belejring 1658—59 viste Lassen Landet meget væsentlige Tjenester, hvis man ellers tør tro et Skrift betitlet »En oprigtig Patriot forestillet i Landsdommer Jens Lassen¹⁾«, nemlig:

- 1) Han udstedte et Opråb til alle danske Mænd, der gjorde et betydeligt Indtryk på de belejrede; Opråbet røber både Mod, Redebonhed til Ofre og Kærlighed til Fædrelandet;
- 2) Pladsen mellem Kastellet og Byens Vold, hvor Fjenden tidligere »eskadronvis kunde have indredet«, befæstede han, hvilket en højere dansk Officer dog tog så ilde op, at han vilde have skudt Lassen, fordi denne blandede sig i Ting, som var ham uvedkommende;
- 3) Han var Skyld i, at 14 Skibe fra Møn uskadte kom ind til Hovedstaden;
- 4) I Jan. 1659 meldte Hans Rostgård, at Fjenden vilde søge at trænge over Isen mellem Toldboden og Kri-

¹⁾ Trykt i danske Samlinger IV, 301 ff.

stianshavn den næst følgende Nat; Lassen lod da en Våge opise på dette Sted, og han holdt den senere åben under Belejringen, alt sammen på egen Bekostning;

- 5) Om Aftenen den 9. Febr. 1659 fik de belejrede Kundskab om, hvor Stormen vilde blive prøvet, og da Fæstningsværkerne her vare i en mindre god Stand, skaffede Lassen såkaldte spanske Ryttere til Stede i så stort Antal, at Volden kunde behænges dermed.

Foruden disse Tjenester nævner Skriftet endnu adskillige andre mindre, og selv om man antager, at her er anvendt for stærke Farver, kan der ikke næres Tvivl om, at Lassen jo har været en særdeles virksom Deltager i hint mindeværdige Forsvar, ligesålidt som at hans Virksomhed har kostet ham mange Penge; selv siger han, at han forstrakte Kongen med nogle hundrede tusinde Rigsdaler.

Jens Lassen udnævntes til Admiralitetsråd, i hvilken Stilling han forblev til 1. Jan. 1680, men da havde han, under Landets pengefattige Tilstand, hverken fået Løn for denne eller sin anden Stilling, som Landsdommer i Fyn, hvortil han beskikkedes 2. Avg. 1661; desuden var han Assessor i Højesteret. Derimod havde han i 1662 fået Dalum Amt i Fyn, i Alt 2183 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. Hartkorn, og Gods i Rugårds Amt, ligesom 1664 en Del spredt Gods i Fyn — deriblandt St. Knuds Kloster —, i Sjælland og Jylland i Betaling for de Summer, hvormed han under Krigen havde forstrakt Kongen.

Efter Krigen indlod han sig i mange Spekulationer, Jordegodsets Værdi sank efterhånden, medens Skatterne forøgedes, og da han tilsidst ikke kunde udrede disse, gjorde Rentekammeret 1681 Udlæg i hans Gods for 163,000 Rd. og fratog ham en stor Del af hans Jordegods, hvoriblandt vistnok Dalum Amt, til en ikke lidt lavere Pris, end han selv havde fået det. Indførslerne dreves dog ikke i deres fulde Strængthed, og 1688 blev der gjort Afregning med ham, hvorved det viste sig, at han endnu havde 35,292 Rd. tilgode, når hans tilbagestående Gæld fradrog. Ved Indførslerne 1681 bleve hans 4 Hovedgårde Grubbesholm, Kjærgårdsholm, Egense Kloster og Grøftebjerg ufri, men 1688 fik han Tilladelse til, at de i 3 År måtte anses som fri

Sædegårde, mod at han kompletterede deres Gods. Da ejede han desuden Dalum Kloster, St. Knuds Kloster, Hindsgavl og Krumstrup. Nørholm fik han 14. Januar 1686 udlagt for Tilgodehavende hos Kristian Bille til Dybæk i Skåne.

Når han blev Ejer af Grubbesholm vides, som bemærket, ikke; omtrent 1676 opførte han en Vandmølle ved Gården, som fik 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, den blev imidlertid snart øde. Hvad der ellers kendes til hans Virksomhed taler ingenlunde til hans Fordel, men viser ham som en temmelig myndig og selvrådig Herre. Da hans Moder døde — hun levede endnu 1665 — tog han således Skriftestolen i Nørre-Bork Kirke i Besiddelse, indrettede den til Begravelse for sin Familie, satte Moderens Lig derind og aflåsede Døren. Bønderne klagede 1696 derover, men uden Nytte. 1675 gjorde han et Forsøg på at få en Vide oprettet for Nørre-Bork Sogn, men det mislykkedes, da flere Bønder satte sig imod, som Følge af, at Bøderne vare for store; disse skulde forøvrigt gå i Jens Lassens Lomme og ikke, som sædvanligt, anvendes til Byens Gavn. Dernæst brød han Bygningerne ned til Annexpræstegården i Nørre-Bork og lagde Jorderne ind under Grubbesholm. Herfor sagsøgte Hr. Avgustinus Miller ham og han blev naturligvis tilpligtet at udlevere Ejendommen til Præsten og genopbygge Gården inden År og Dag, men medens han ved Landstingsdommen endvidere dømtes til at yde denne en Erstatning af 80 Daler samt udrede en Mulkt, blev han ved Højesteretsdom, afsagt 25. Juni 1678, mærkeligt nok fri både for Erstatning og Mulkt. Måske har det haft nogen Indflydelse, at han selv var Assessor i Højesteret. Samtidig med denne Sag førte han en anden med Hr. Avg. Miller, der vilde have ham til at yde Tiende af Nørkjærgård, som han påstod, at hans Formænd havde nydt 5 Tdr. Korn i Tiende af, og også fik ham dømt dertil ved Landstinget, men ved Højesteret, der afsagde Dom 5. Juli 1678, bleve Jorderne kendte tiendefri. Ikke desto mindre ere de nu tiendepligtige, hvordan det så siden er gået til at de svare denne Ydelse. Hr. Avg. Miller klager desuden over, at han siden 1675 intet Offer havde fået af Grubbesholm, uagtet Gården tidligere havde ydet 3 Sletdaler til hver Kirkehøjtid, og han søgte derfor Kongen om at pålægge Lassen at ofre, dog uden Resultat. Endelig

førte Lassen en Proces med Baroniet Ryssensten. Han lod nemlig fiske Østers i Ringkjøbing Fjord, hvilket Fiskeri tilhørte Baroniet, som lod ham tiltale, og hin Østerssmavs kom til at koste Lassen mellem 700 og 800 Daler i Omkostninger og Bøder. 1680 klagede Præsten i Hemmet til Kongen over, at han vilde gjøre sig Hævd på Præstegårdens Hede og at han for 4 År siden havde opbygget en Mølle ved Grubbesholm, til Skade for den nærliggende Mølle ved Hemmet Præstegård. At han ogsaa af den nærmeste Efter-slægt blev betragtet som en Mand, der intet lod gå bort, fremgår af, at Amtmand Selio Müller til Lønborggård anfører det som et Bevis på, at Lundenæs og Lønborggård havde Eneret til Laksefiskeriet, at Lassen ikke drev dette Fiskeri »og havde h a n haft nogen Rettighed dertil, var det ikke af ham forbigået«.

1683 havde Grubbesholm 3 Marker: 1) Sejser og Stenklink, 2) Nørkjærgårds Mark eller Holmen og 3) Lykkebjerg ud mod Fjorden; desuden nogle Agre i Nørre-Bork Mark. Nordøst for Gården lå da en Vandmølle, som netop denne Sommer var ødelagt af Vandflod, og angaves ellers at være meget ringe, da alt dens Tilløb var Regnvand. 2 Mænd i Sønder- og 4 i Nørre-Bork havde nogle Jorder i Sejser Mark, og desuden vare nogle øde Jorder under Gårdens Taxt, men det vidstes ikke når de vare lagte øde og hvad deres Navne havde været. Lykkebjerg havde ikke været dyrket i 20 År.

Jens Lassen havde en Godsforvalter for Grubbesholm og Nørholm, Henrik Ovesen Pflug, der 1707 udgav »Den danske Pilegrim«, den første danske almindelige Jordbeskrivelse. Han døde 19. Febr. 1709, 76 År gammel og begravedes i Nørre-Bork Kirke. Hans Enke levede flere År efter hans Død i et lille Hus i Nørre-Bork.

Jens Lassen døde som Justitsråd 1706 på St. Knuds Kloster, 81 År gammel, hans Mindesmærke er rejst på Jægerspris. Hans Søn

Kaptejn *Frederik Lassen* arvede nu Gården tilligemed Nørholm; han har neppe bot her på Egnen. I det seneste 1729 solgte han en Part i Gården til Kaptejn *Jakob Tommerup* og en Medinteressent fra Fyn. Tommerup bode på Grubbesholm, men allerede 15. Marts 1731 fik

Kancelliråd *Frederik Hein* Indførsel på de tre Fjerdedele af Grubbesholm med underliggende Gods, og 11. Juni 1732 modtog han Skøde på den manglende Fjerdedel og var selvfølgelig Ejer af hele Ejendommen.

Hein, Søn af Amtsforvalter Jens Kristensen i Ribe, blev senere Etatsråd og var gift med Susanne Brahe. Han tilkøbte så meget Jordegods, at ved hans Død hørte der 430 Tdr. Hartkorn og 8 Kirker til Hovedgården, men da alle Dokumenter angående Gårdens Historie ere borte, kan det ikke ses, hverken hvor dette store Gods lå, eller hvilke Kirkerne vare. Etatsråd Hein døde i Juli 1751 i Fyn, hvor han bode, og hans Enke ejede nu Gården til sin Død 12. Januar 1760, hvorved den i Følge Testamente tilfaldt hendes Broder

Oberstløjtnant *Preben Brahe* til Hvedholm. Allerede den 13. Marts 1760 solgte Brahe Grubbesholm, Nørkjærgård med Bøndergods og Hemmet Kirke, af Hartkorn i alt 286 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., til Hovbønderne i Nørre-Bork, på hvis Vegne Lars Sørensen og Hans Kr. Gade modtog Skødet, der er udstedt 25. Maj 1761. Købesummen for det hele udgjorde 18,000 Daler Kourant. Grubbesholms Hartkorn var da 32 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 1 Alb., øde Mølle-skyldshartkorn 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. og Hartkorn til Nørkjærgård 19 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., hvilken sidste Ejendom regnedes for Bøndergods og står således opført i Jordebogen med den Tilføjning, at Jorderne drives under Grubbesholm og at »Herskabet svarer Skatterne«. Bøndergodset lå i Nørre-Bork, Sønder-Bork, Hemmet, Lønborg, Egvad, Lyne, Sønder-Vium, Ovtrup, Lunde, Nebel og Ål Sogne. Alt uden for Nørre-Bork liggende Gods var frit for Hoveri.

Ved Købekontrakt af 27. Maj 1760 solgte Bønderne Hemmet Kirke og Strøgodset samt Gården Magård i Nørre-Bork til *Kristen Hansen* til Lønborggård og Skrumsager for 9100 Daler Kourant. De udstykkede derpå Grubbesholm og Nørkjærgård og lagde $\frac{2}{3}$ af Jorderne ind under deres Gårde, hvorpå de, efter den mundtlige Fortælling, solgte Hovedparcellen til

Diderik Meiner, først Forvalter på Grubbesholm, senere Birkedommer til Lønborggårds Birk. Som med de fleste af

hans Formænd gik det ned ad Bække med hans Pengeforhold, og efter yderligere at have udstykket Gården, solgte han den til

Kancelliråd *Niels Hansen* til Lønborggård. Grubbesholm tilhørte derpå Besidderen af Stamhuset Lønborggård indtil 1796, da Kaptejn *Jermin* ved Skøde af 15. Juni solgte Ejendommen, der nu kaldes en Bondegård, til

Kristen Pedersen Muff for 1500 Daler Kourant. Han ejede Gården til 1812, hvorpå den solgtes ved Skøde af 10. Avg. til

Niels Jensen Brøndum, som afhændede den den 25. Avg. 1827 til

Terkel Danielsen, og nu er dennes Søn

Niels Kr. Terkelsen Ejer af den.

Kirken.

Højkirken, Koret og det nederste af Tårnet er opført af hugne Sten, medens Våbenhuset og Tårnets øverste Del er bygget af brændte Mursten. I Højkirkens nordre Side ses Spor af en tidligere Indgang; Kirken er tækket med Bly, Tårnet med Teglsten, Tårnet har kun 3 Lydhuller, 1 mod øst nærmest den nordre Side, hvad der giver Formodning om, at der har været et til, skønt det ikke kan ses i Muren, 1 mod vest og 1 mod syd, der er et Stykke lavere nede end de 2 andre. Koret er hvælvet, hvorimod Højkirken har Bjælkeloft. Sakristiet nedbrødes 1821.

Altertavlen er delt i 4 Felt, øverst Korsfæstelsen, til højre Himmelfarten, til venstre Opstandelsen og i Midten Nydelsen af Påskelammet, alt i smukt Maleri. På Alterbordet er der 2 Messinglysestager uden Indskrift, Disk og Kalk af Sølv, på hvilken sidste er indgravet B. T. B. sammenslyngede. Døbefonten er af Sten og Døbebækkenet af Messing, hvori Bebudelsen er fremstillet i drevet Arbejde og omgivet af en 5 Gange gentaget Indskrift med Munkebogstaver; bag på Bækkenet står: F. D. B. C. H. M. Ao. 1723 (F. D. Blome,¹⁾ Cathrine Hornemann).

På Prædikestolen læses: Verbum domini manet in æter[um] si deus pro nobis quis contra nos (Herrens Ord varer

¹⁾ Ejer af Lydumgård.

evindelig; når Gud er for os, hvo kan da være imod os) samt 2 Bibelsprog på dansk. Himlen over Prædikestolen er prydet med lidt simpelt Træskærerarbejde. På de øverste Stole findes i udskåret hævet Arbejde 4 Våbener, hvorover står Bogstaverne IGF IGM IKF IKM, det er Jakob Grubbes Fædrene, Jakob Grubbes Mødrene, Ingeborg Kruses Fædrene, Ingeborg Kruses Mødrene. Årstallet 1652 står under Våbnerne. En af Mandfolkestolene bærer i ophævet Arbejde Årstallet 1575; flere af Stolene ere ud mod Gangen langs ad Kirken prydede med Træskærerarbejde. Nederst i Kirken tværs over denne er der et Pulpitur.

I Koret ligger en stor og smuk Ligsten over den før nævnte Herredsfoged Las Lavridsen og Hustru, og i Høj-kirkens Gang findes en Ligsten, hvorpå er indhugget: »Her hviler Her Henrich Pflvg døde d. 19. F. Ao. 1709«. Stenen er omgivet af en Træramme, hvori er indtælget: »H. Henrich Pflvg, som døde på Grobbisholm den 19. F. Anno 1709 udi sit Alders 76 Aar, samt hans kiere Svoger¹⁾ velfornemme Mand sal. Isach Klit, som døde den 8. Mai Anno 1711 udi sit Alders 27 Aar. Gud opvecke dem glædelig«. Kirkeklokken er omstøbt 1865.

Kirken kom i Begyndelsen af forrige Århundrede under Lydumgård, men 1767 solgte Oberstløjtnant Trappaud den til Assessor Hansen til Lønborggård for 1510 Rdl., derimod havde Kongen Kaldsret. Efter Skøde til hver enkelt Mand fra Byfoged Bork i Ringkjøbing og Forvalter Lassen på Lønborggård af 1807 ejes Kirken nu af Sogneboerne.

Kongetienden tilhørte, ligesom den af Sønder-Bork, Ribe Bispestol.

Præster.

- 1) Hr. *Peder Ipsen*, kaldet hertil 1527, † 4. Juli 1566.
- 2) Hr. *Iver Nielsen*, Provst i Nørre-Horne Herred, † if. Hegalunds Almanakker 14. Januar 1612.
- 3) Hr. *Oluf Klavsen*, se Sønder-Bork, med hvilket Sog-
net forenedes 1631.

Degne.

Skole oprettedes 1741. Skoleholderen holdtes af de største Lodsejere og nød 10 Rdlr. i Løn; han holdt Skole

¹⁾ Det er: *Svigerson*.

i 4 Måneder fra 1. November. Fast ansatte Degne har hidtil været:

Hans Jakob Jensen Bork, kaldet 1819, † 1844,
Jens Kristian Kristiansen, kaldet 29. September 1844,
Jens Peder Olesen, kaldet 3. Juni 1861.

Sønder-Bork Sogn.

Såvidt bekendt er en for nogle År siden funden Stensætning ved Anerå den eneste Oldtidslevning, der kan påpeges i Sognet; der findes ingen Kæmpehøje og intet Fund er gjort af Brugsgenstande. I Indberetning til O. Worm siges, at der kun er en eneste Høj i Mærskens kaldet Hjøngbjerg »eftersom denne Egn ligger dikt ud med Vesterhavssiden og for den slette (flade) Egn tit og ofte overskylles med Havfloden, både Engene og Agerland med den største Part af Byerne«; desuden var der »en liden Tue i Sønder-Bork, kaldet Korset, hvor der skal være sket et Manddrab og et Kors der oprettet i Steden«.

Denne Armod på Oldtidslevninger er rimeligvis begrundet i, at den sydvestlige Del af Sognet oprindeligt har dannet en Arm af Fjorden, og det øvrige ikke været bebygget. Skønt dette naturligvis kun er en ren Gætning, bestyrkes den dog ved, at Undergrunden i ringe Dybde består af Blåler, eller som det her kaldes, Klæg, hvilket bestemt peger hen på en Alluvialdannelse. Hvad der derimod er aldeles sikkert, er, at Sognets Grænser i Tidernes Løb ere undergåede meget betydelige Forandringer, thi dette er sket i den allernyeste Tid og fortsættes den Dag i Dag, om man end nu søger at komme Naturen en Smule til Hjælp ad kunstig Vej.

De Forandringer Sognet er undergået, ere fremkaldte ved Vandet og Sandflugten i Forening, begge atter påvirkede af, hvor Ringkjøbing Fjord gennem Nymindegab har haft sit Udløb i Havet. Dannelsen af Nymindegab går rimeligvis meget længere tilbage end til de første Efterretninger, der haves om Udløbet, nemlig fra Midten af det 15.

Arhundrede, da Domkapitlet i Ribe havde påtaget sig at holde en daglig Messe for Esger Jensens Sjæl, efterat han var bleven dræbt i Nyminde¹⁾; en af Udgiverne håber imidlertid en Gang at kunne underkaste hele Forholdet ved Ringkjøbing Fjord en dybere gående Undersøgelse, og vi indskrænke os derfor til at fremhæve, at Udløbet i det 15de og 16de Århundrede har været temmelig sydligt, og da har Sønder-Bork Mærsk haft sin bedste Tid.

Så har Naturen lukket Udløbet og brudt et nyt langt nordligere, omtrent hvor nu Bjerggård på Holmslands Klit ligger, og nu har Sønder-Bork været prisgivet Vandets og Sandflugtens forenede Virkninger, og at disse Virkninger have været forfærdelige, derom foreligger både Beretninger og utvivlsomme Kendsgerninger. Det kan vel neppe oplyses bestemt, når hint nordlige Gennembrud er sket, men det må have været i Begyndelsen af det 17. Århundrede, måske 1634, i hvilket År vi vide at en Vandflod i Oktober har forårsaget store Omvæltninger²⁾, der endog strakte sig så vidt op i Land, at Bygningerne til Sædegården Store Oldager i Skjærn Sogn, Bølling Herred, bortskylledes³⁾, om der end tidligere har været en Oversvømmelse, som kan have været slem nok; se således Hr. Oluf Klavsens Ytring 1629: »siden den store Vandflod overgik«.

Fjorden blev nu egenlig kun en Vig af Havet, og snart lyde Klagerne højt over Beskadigelser af Vandfloder på Jorderne omkring Fjorden, særlig fra Bork, der også lå mest udsat. Hr. Avgustinus Miller skriver således i en Indberetning af 20. Febr. 1690: »Vore bedste Enge ere omkring ved Fjorden beliggende, og hænder det sig tit og ofte, at Vesterhavet går op over dem, når Høet ligger på Skår, og bortskyller og fordærver det, som slået er, nogle Gange År efter År, så vi derudover tit må lide Mangel på Hø og Foder.«

Til Vandfloderne kom snart Sandflugt, for hvilken man søgte at værne Mærskens ved Opførelse af Diger; endnu ses Spor af 9, 3 og 3 samlede, og hvor betydeligt det Arbejde

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. I. 84.

²⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred, S. 64.

³⁾ Dansk Atlas, Tom. 5.

har været, Sandflugtens Dæmpning krævede, får man et Begreb om, når man hører, at det pålagdes hele Vester-Horne Herred ved kgl. Befaling af 2. December 1720 at yde Hjælp hertil, hvilket Påbud hævedes 25. Avg. 1749, på Grund af, at Sandflugten begyndte at tage Overhånd i selve Herredet.

Den 11. Juni 1759 optoges et Syn angående Sandflugten i Sønder-Bork, hvori det hedder: »Den ved Nymindegab og Havbredden beliggende store Sandbakke, Mjølen kaldet, fra hvilken, tilligemed 2 nær sønden for befindende høje nøgne Sandbjerge, som ere af vidtløftige Strækninger, og fra hvilke 3 grumme Sandbjerge, fornemmelig den første, en umådelig Opfyldning i den hule Fjord, af mere end 2 Miles Længde og en Mils Bredde, er virket, således at nu bemeldte store Strækning af slet (∴ jevn) og tør Sand, hvor tilforn og end for få År siden har været 2 til 3 Favne dybt Vand, ved lave Vande, tørt Vejr og Blæst gør samme skadelige Effekt med sin Flugt og Opfyldning på omgrænsende Enge og grøn Jord, som bemeldte fordærlige Sandklitter i sig selv.«

Mjølen (e Mjøl), som er til endnu, siges i Synsforretningen at have en Omkreds af 2100 Al. og en Højde af 450 Al.¹⁾, og Kristen Hansen til Lønborggård, der har deltaget i Synet, tilføjer: »jeg vilde ej have troet den forunderlige og utrolige Opfyldning af Flyvesand, før end jeg så det, og da alle tilstå, at Sandbjergene dette uagtet ere uformindskede, hvo kan da ikke nære Ængstelse«. Synet foreslog derefter ny Diger opførte til Værn for Mærskens, hvilket skete Året efter, da Hoven, Andsager, Tistrup, Torstrup, Hodde og Horne Sogne opførte 2 Diger, 12 Al. brede og tilsammen 300 Al. lange, og 2 Diger 8 Al. brede, begge 840 Al. lange, men, som det fremgår af en Skrivelse fra Ejerne af Lydumgård og Skrumsager samt Præsten i Bork, har Stormfloder og Sandflugt allerede såvidt ødelagt disse Diger, at der 1762 behøvedes 500 Dages Arbejde for at sætte dem i Stand. At det ikke alene var Mærskens og de

¹⁾ Her må være ment den skrå Linie fra Foden og op til Toppen; det vil endda give en lodret Højde af omtrent 300 Al. og kan desårsag næppe være rigtigt, med mindre, hvad der er sandsynligt, Toppen har været nærmere den ene Side end den anden, og Målet er taget fra den længste Side.

ind til Fjorden stødende Jorder, som led af Vandet, men at dette jævnligen trængte helt op til Sønder-Bork By, fremgår af en den 16. Juni 1753 dateret Vedtægt for Brugen af Byens Gadejord, ti hvorvel det forbydes at grave Tørv på Gadejorden og Byens Fæled, har man dog tilføjet: »dog er hermed ikke forment, at de, som have uden Byesside Lukninger, jo må, når Floden sådanne Diger nedskyller, igen Diget oplukke af det nærmeste, som ved Diget er at få, men ellers ikke.« Når det var den eneste Betingelse, hvorunder Jord måtte tages på Byens Gade og Fæled, at den skulde benyttes til Opførelse af nedskyllede Diger, kan man sikkert slutte, dels at Vandfloderne vare hyppige, dels at der kunde ske så megen Skade, når Digerne nedbrødes, at alle andre Hensyn måtte vige.

Snart må dog Forholdene have forandret sig, Nymindesgab har begyndt at vandre mod syd, hvilket hæmmede de hyppige Vandfloder, og man lærte at dæmpe Sandflugten ved Udplantning af Helme, der i en ganske anden Grad end de kostbare Diger opfyldte sin Bestemmelse, og Naturen gav Sønnerne mange Fold, hvad den havde røvet fra Fædrene. De store Sandflader vare, navnlig om Sommeren, snart oversvømmede, snart tørre; når Vandet var bortdunstet, lå der et tyndt Lag Salt tilbage, hvilket Omegnens Folk skrabede løs og på denne Måde skaffede sig det Salt de brugte¹⁾. Tidligere havde en Mængde endog fjerntliggende Sogne skaffet sig Salt på en anden Måde, hvorom det hedder i en Indberetning af 1768: »Beboerne gøre Salt af Tang således: Tangen, som af Vandet opskyles, skal udstrøs ganske tynd, og såsnart det er tørt, skal det brændes til Aske, dog agtes herved, at der imidlertid ikke kommer Regnvand på samme, om så sker, er det forgæves hvad gjort er. Siden køres Asken hjem og lægges på 2 Kar og lægges Tang på Bunden af Karret ved Tapstangen, ligesom man behandler et Bryggekar; så slår man Vand på Asken og samme Vand bliver til Saltlage; Lagen af det ene Kar slæes på det andet, hvormed kontinueres, indtil Kraften rent er udtrukken af Asken. Bemeldte Saltlage kommes i 2 Gryder, som sættes

¹⁾ Fremgangsmåden ved Saltets Behandling er beskrevet af Hr. Gård-ejer C. Mathiesen af Vittrup i Dansk Landbotidende V. 414—15.

på Ilden i første Begyndelse på Ebben, hvoraf den ene skal bestandig stå på Ilden og være nærved at koge, og den anden koge kontinuerlig Nat og Dag, så længe som Lagen varer; imidlertid opspædes den Gryde, som stedse koger, af den anden der står på Ilden. Tvende Gange hvert Døgn optrækkes Saltet af den Gryde, der stedse koger, hvilket samles på Bunden i Gryden, dette Salt oplægges i en linned Pose, indsvøbes i nogle gamle Klude og lægges i varm Aske at tørres, hvilket er sket udi et halvt Døgn; dog erindres ved Ilden, at der ej sættes for stærk Ild ved Gryden, thi det kan den ej tåle.«

Foruden Saltet efterlod Havvandet endvidere det såkaldte Slik, ligesom Skjærn Ås Vande bragte plantenærende Dele — Limon — med sig, som afejrede sig på Sandfladerne og et halvt hundrede År efter, at man med Ængstelse havde set hen til Sandene, som de kaldes på Stedet, begyndte disse så småt at forvandle sig til Eng, hvilket fortsættes den Dag i Dag. Efter Generalstabens Opmåling i 1871 udgør det tilgroede Areal nu omtrent 3000 Tdr. Land, hvoraf dog omtrent $\frac{1}{10}$ er Klitter, men langt den største Part henligger endnu i ubevoxede Sandflader som for 100 År siden.

Det opgroede Areal er delt i Tipperne, Værnet og Bjålum, men er for øvrigt nu sammenhængende og begrænses mod vest af Nymindegab, mod nord af Fjorden, mod øst af Fjorden og Vandløbet Falen og mod syd af Anerbjerg og Gødelen (e Gødel), en mod øst gående dyb Indskæring fra Nymindegab. Tipperne ligge nordligst og tilhøre Staten; Skellet mellem denne Ejendom og Værnet er fastsat ved en Landvæsenskommissionsforretning af 29. April 1805. Den første Gang Tipperne nævnes er i Lensregnskabet for 1581—82 over Riberhus, hvor det kaldes »Thip Fiskerleje«¹⁾ og må derfor have ligget i Lønne Sogn, ellers havde Fiskerlejet intet med Riberhus at gøre. Dernæst have vi truffet Navnet i et Tingsvidne af 1729; det kaldes her Tippeland i Lønne Sogn, men bestod kun af Klitter, hvilke Vandfletterne senere må have jevnet. Når Tipperne først have båret Græs vides ikke, men allerede 1777 havde Staten tilegnet sig Ejendomsretten. Den første Tilgroning bevirkedes ved,

¹⁾ O. Nielsen, Vester-Horne Herred, S. 63.

at et Knippe Halm tabtes på Sandfladen. 1787 den 28. Marts lod Rentekammeret holde Avktion over Tipperne, ved hvilken Lejlighed der bødes:

for Afbenyttelsen i 10 År 16 Rd. 2 Mk. årlig,
for Ejendommen i Arvefæste . . . 19 — « — —
og for Engene til Selvejendom . . 480 Rd.

Det første Bud blev approberet. I de sidste 10 År har Staten nu haft et Nettoudbytte af omtrent 150,000 Kr. af Engene. Værnet tilhørte oprindeligt de Lodsejere i Sønder-Bork Mærsk, som havde opført Nyværndige, men 1828 anlagde Ejerne af det ufri Hartkorn i Herredet Sag mod dem og vandt ved alle 3 Retter; Højesteret afsagde Dom i Sagen 17. Juni 1833, men da denne kun bestemte, at Hartkornsejerne skulde have Part i Værnet uden at fastsætte noget Skel, indgik Parterne den 7. Juli 1838 en Forening om, hvor dette skulde være. Værnengene ere nu delte i: 1) Hartkornets Værn, tilhører 1510¹/₈ Td. Hartk. og gav 1874 et Udbytte af 7 Rdl. 56 Sk. til hver Td., 2) Dagsalleternes Værn, tilhører 425³/₄ Dagsset i Sønder-Bork Mærsk og gav 1874 et Udbytte af 10 Rdl. 24 Sk. til hver Dagsset, 3) Gammel Værn, tilhører samtlige Lodsejere i Sønder-Bork Mærsk og giver et årligt Udbytte af 16—20 Sk. til Dagssetten. Både på Tipperne og Værnet arbejdes der årlig for at komme Naturen til Hjælp ved Sandfladernes Tilgroning, mest dog på den sidstnævnte Ejendom, dels ved Anlæg af små, meget flade Dæmninger, dels ved Udplantning navnlig af Flæg (*scirpus maritimus*) og Sandgræs (*agrostis stoloniferæ*) og dels ved Vanding på Værnsandene. Engene hæve sig kun højst ubetydeligt over Sandfladerne og af hine er det kun ganske enkelte Punkter, der ligge 5 Fod over Havet. Den langt overvejende Del står derfor om Vinteren under Vand.

Bjålum tilhører Sønder-Bork Sogn og er udskiftet mellem Lodsejerne, her er det Klitterne findes.

Et mundtligt Sagn fortæller, at Skrumager Stude ere indskibede på Gårdens Mark for at gå til Holland, og der er stor Sandsynlighed for, at det er rigtigt; vel er den sydlige Del af Ringkjøbing Fjord nu fuldstændig opfyldt af Sand, men som det fremgår af den foran omtalte Synsforretning, har her tidligere været 2 til 3 Favne Vand, og det er fuldkommen sikkert, at der ved Sejlbjerg, nordøstligst i

Lønne Sogn har været Skibsvinterleje. Fra dette Sted må der så have været Sejlads mod syd til Anerå, omtrent der hvor Gødelkanalen nu er gravet. Dette bekræftes af ældre Optegnelser. 1783 var der Sag mellem Lønne og Sønder-Bork-Sogn angående Retten til Græsning i den såkaldte Nørreklint i Lønne Sogn, ved hvilken Lejlighed 5 Mænd afgave følgende Erklæring: »I gammel Tid, som en Del af os endnu kan huske, da forbød et naturligt Skel, som var et stort Sejldyb, der kom af Fjorden nord fra og gik næsten lige i Syd til Lønne By, al Dispute mellem disse 2 Sogne , men nu har Sandflugten i nogle År således tiltaget, at bemeldte gamle Sejldyb er næsten ganske tillagt.« Ligeledes hævder Ejeren af Hennegård, Stockholm, i en Erklæring af 20 Febr. 1783, at der har været et Sejldyb mellem Lønne og Sønder-Bork Sogne. Vel påstode Beboerne i Bork bestemt, at der aldrig havde været et »stort Sejldyb«, men de erkendte dog Tilstedeværelsen af et Vand på det omhandlede Sted, og det må herefter anses godtgjort, at der fra Anerå gennem den østlige Del af Fjorden har været Sejlads norden om Tipperne ud ad Nymindegab, og at den lange Halvø i nord mellem Fjorden og Gabet oprindeligt har hørt til Lønne Sogn, hvorfra den overgik til Sønder-Bork 1784, i hvilket År Sognene indgik et Forlig om, hvor Skellet skulde være.

I Sønder-Bork Mærsk have flere af de omliggende Sogne i umindelige Tider haft Andel, men Beboerne i Sønder-Bork have villet tilegne sig Græsningsretten til det hele, hvad man ser deraf, at 1547 udvirkede Henning Kvitzov til Lydumgård og Klavs Sehested på Riberhus et Forbud til Bønderne i Sønder-Bork mod at drive deres Kvæg over deres Bønders Enge i Sønder-Bork Mærsk¹⁾; dette har dog kun hjulpet til en Tid. De fleste af Lodsejerne indgik nu en Forening om at frede Engene fra 8 Dage før Valborgs Dag og til Høet var indbjerget, men Bønderne i Sønder-Bork og Obling sloge Kreaturer løse i Engene, og når de bjergede Høet, tog de løse Kreaturer med til stor Skade for Græs og Hø, hvorfor Kristen Krag til Lydumgård udvirkede et kgl. Brev af 21. Jan. 1639, hvorved det forbødes alle al lade Krea-

¹⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 26.

turer, Svin, Kalve og Heste gå løse i de Enge, de havde sammen med Krag eller hans Tjenere, uden de kunde have det med hans Minde og gøre det sædvanlige Arbejde derfor. Hvis ellers løse Kreaturer bleve grebne i de uslagne Enge eller i Høet, skulde Ejeren bøde $\frac{1}{2}$ Rdl. til Kronen og $\frac{1}{2}$ Sletdaler til Ejeren af Engen¹⁾.

Ved Udskiftningen af den gamle Mærsk 1822 tilhørte denne Lodsejere i Sønder-Bork, Nørre-Bork, Hemmet, Sønder-Vium, Lyne, Horne, Tistrup, Thorstrup, Kvong, Lunde, Ovtrup, Lydum, Nebel, Lønne og Henne Sogne, hvorhos Nørup og Bredsten Kirker hver ejede en Eng her.

Mærskens er ligesom Tipperne og Værnet meget flad, men hæver sig dog højere end disse, den gennemstrømmes af flere Vandløb: Falen, Store-Kast, Lille-Kast, Ildsig og begrænses ind til Ribe Amt af Anerå. En Del af Mærskens anvendes som Pløjeland, og der findes flere Beboere derude, der dog enten fare til Søs eller drive Fiskeri ved Siden af Landbruget.

1754 oprettede samtlige Bønder i Sognet et Videbrev angående Hegn og Fred, Jordernes Dyrkning o. s. v., trykt i Samlinger til jydsk Historie og Topografi 5. Bind.

I Følge en Optegnelse fra 1765 af Præsten Bork var der den Gang 6 Fattiglemmer i Sønder-Bork, der nød 4 Td. 1 Fkr. Rug og 4 Tdr. 1 Fkr. Byg, og et Fattiglem i Nørre-Bork, som oppebar 7 Skpr. Rug, $4\frac{1}{2}$ Skpr. Byg og 3 Mk. 6 Sk. Om Beboernes Kår hedder det: »deres bedste Næring er Avling og Opdræt; af Rug sælges intet, men vel lidt Byg, om Vinteren stange Småfolk mange Ål på Fjorden, og de fiske også nogle Flynder«.

Byer og Gårde.

Sønder-Bork By; heri ligge Gårdene Vrå, Legård og Henningsgårde. De 2 sidste hørte oprindeligt under Lundenæs, hvorfra Fæsterne købte dem til Selvejendom ved Avktion over en Del af Lundenæs Gods d. 14. Oktober 1741. Ejeren af Lundenæs, Etatsråd Lukas Klippe, udstædte imidlertid intet Skøde til Fæsterne, Klippe fallerede og Kan-

¹⁾ O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 29.

celliråd Niels Hansen til Lønborggård og Skrumsager købte Lundenæs. Hansen påstod nu at være Ejer af Henningsgårde, hvorover der opstod en Proces, som først endte ved en Højesteretsdom af 12. April 1785. Så opsat var Hansen på at blive Ejer af Gården, at man endnu fortæller, hvorledes han bød Præsten i Bork et Par sorte Køreheste for at han ikke skulde komme Bønderne til Hjælp. Præsten tog dog ikke mod Hestene, men gav Bønderne Anvisning på en Prokurator, Rådmand Simonsen i Ribe. Denne havde tidligere været Forvalter på Lønborggård og her haft den Dristighed at forelske sig i Hansens Datter, Kristense, hvorfor Hansen jog ham bort. Simonsen nærrede af den Grund alt andet end blide Følelser mod Hansen, og af Proceduren ser man, at han har gjort alt muligt for at stille denne i så ufordelagtigt et Lys som muligt. Bønderne vandt både ved Underretten og Landstinget, men medens Hansen ved begge disse Retter optrådte på Etatsråd Klippes Arvingers og egne Vegne, erklærede han i Stævningen til Højesteret, at det beroede på en Fejlskrivning, når han tidligere var nævnt som Sagvolder på egne Vegne; han førte kun Sagen for Etatsråd Klippes eneste Arving, dennes Søn, Generaladjutant, Major Klippe i Glückstad. Major Klippe afgav imidlertid den Erklæring, at han hverken havde givet eller vilde give Hansen nogen Fuldmagt til at føre Sagen, da — siger han — »mir der gantze Process nicht angehet«. Sagen blev nu afvist og Hansen idømt Bøder til et Beløb af i Alt 339 Rdl. Da Hansen havde erklæret, at han kun optrådte på Major Klippes Vegne, og denne påstod, at Sagen var ham uvedkommende, var der ingen, som kunde modtage Købesummen, 329 Rdl. for begge Gårde, og denne blev derfor indbetalt i Statskassen. Ejerne modtage endnu Rente af Købesummen, vistnok et enestående Tilfælde i Danmark.

1493 fik Sct. Laurentius's Alter i Ribe Domkirke 1 Gård i Sønder-Bork i Mageskifte af Biskoppen i Ribe for et Byggested i Rødding, og da Gården ingen Eng havde, blev nogle Jorder tilhørende Sønder-Bork Kirke henlagte til denne mod en Landgilde af 4 Ørte 4 Skpr. Byg¹⁾); en mindre Gård i Byen skal have tilhørt Biskop Nikolaus's Kapel i Ribe

¹⁾ Kinch: Ribe 571.

Domkirke¹⁾. Før Reformationen ydede 1 Gård $\frac{1}{2}$ Td. Smør til Provstiet ved Domkapitlet i Ribe²⁾, og Bispestolen ejede 4 Gårde her³⁾. 1656 skænkede Lavrids Povisk til Skrumsager 2 Agre, og 1661 gav Kristian Urne til Marsvinsholm Jorderne til et Bol i Sønder-Bork til Præsteembedet. 1761 døde her en Kone, som var 103 År gammel.

I Matriklen 1683 nævnes her 27 Gårde og Bol med Præstegården, 2 Gadehuse, et øde Gadehus kaldet Brødløs. Byen havde Fællig i en Del af Obling Mark, ligesom Obling havde Fællig i en stor Del af S.-Bork Mark. Der dreves intet andet Fiskeri, end at en Mand selvtiende havde Del i en Båd på Havside ved »Klindtane«⁴⁾, der både førte Sejl og Årer og årlig ydede til Borgmester Lavrids Thorsen i Varde 14 Mk. Sandtold, foruden at hver af de 10 Bådejere gav i Skriverfisk en stor Torsk eller Rokkel og to Snese tørre Hvilling. 1768 berettes, at Beboerne såde Rug og Byg, omtrent lige meget af hver Slags, også lidt Havre og Valling eller Sommerrug; noget Byg solgte de, men den bedste Næring var Kreaturopdræt. Jorden brugtes i 3 År og hvilede i 2. Noget Fiskeri dreves af Småfolk, i Fjorden fangedes nogle Østers, men dette Fiskeri var udforpagtet til Baroniet Ryssensten.

Obling. Navnet skreves i Slutningen af det 15. Århundrede Obølling, der måske igen er en Forvanskning af Åbølling, hvad enten det så er Vandløbet Falen (e Fal) eller den Strøm, der, før den udtørredes, havde sit Udløb gennem Nørre-Bork Enge, som har givet Byen sit Navn. I Byen ligger Overgårde og Nissensgårde; de sidste nævnes allerede 1610, hvilket År Besidderne idømtes Bøder for at have indtaget et Stykke af Fællesjorderne som Enemærke.

1478 og 1480 levede Bertel Lassen, Herredsfoged i Nørre-Horne Herred, her.

1683 bestod Obling af 15 Gårde og Bol, hvoraf 4 Selvejere, 1 Bolshus; 3 Tørvehuse beboedes af fattige Folk, der tiggede deres Brød, 3 Gadehuse. At Byen er oprindelig

¹⁾ Kinch: Ribe 577.

²⁾ Smst. 600.

³⁾ Smst. 607.

⁴⁾ Jfr. O. Nielsen: Vester-Horne Herred S. 63.

Udflytter fra Sønder-Bork ses af, at de gensidig havde Fællig i hinandens Marker. Af Byens Marker hød nogle Safelagre, Strengagre, Plamagre. Den havde Græsning til 104 Hoveder.

Som et Vidnesbyrd om den Frygt, Bønderne nærede for at komme fra Kronen under en Adelsmand, en Frygt man i den sidste Tid har villet benægte Tilstedeværelsen af, meddeles nedenstående Brev fra en Mand i Obling til Sekretær Erik Krag. Brevskriveren — Niels Nielsen — besad en stor Gård, som nu er delt i 4, han var Sandemand i Herredet og sikkert en meget anset Bonde. Som et Bevis på den fremragende Stilling, han må have indtaget blandt sine jevnlige, kan endvidere anføres, at de 4 af hans Døtre vare gifte med Præster, den 5te, Anna, 3die Gang med Biskop Mathias Ankersen i Ribe. At han var velhavende fremgår dels af Brevet, dels af den Omstændighed, at der i Kirken har været opsat et Mindesmærke over ham og Hustru Maren Jensdatter. Ægtefolkene og deres 5 Sønners og 5 Døtres Portrætter vare malede på Mindetavlen. Denne er nu ødelagt og en Ligsten, som tidligere har dækket deres Grav i Kirken, er flyttet udenfor Kirkedøren. Niels Nielsen døde 7. Juli 1654, hans Hustru 3. Påskedag 1671 på Stovgård. Som bekendt havde Bønderne dengang ikke Ret til at købe sig selv, så de kunde ikke blive Selvejere, og det er derfor, han af Frygt for at komme til at gøre Hoveri til Skrumsager eller Grubbesholm beder Erik Krag at købe ham selv, hans Moder og Søkendebarn, der hver ejede en Gård i Obling, af Kongen, i det han tilbyder at betale Købesummen. Erik Krag var født på Lydumgård og har formodenlig fra Barndommen af stået i Forhold til Niels Nielsen. Brevet lyder med Nutidens Retskrivning således¹⁾:

Gunstige, velbyrdige og fromme Hr. Sekretær og gode Erik Krag Gud nådelig belønne Eders Velbh. for mig meget bevist gode.

Lader jeg Eders Velb. ganske ydmygelig vide, at mig af en trofast Ven er berettet, at velb. Laurids Povisk haver hårdelig truet mig, at jeg inden Filippi Jacobi (1. Maj) skulde gøre Arbejde til Skrumsager, og er det vist, at hans Velbh.

¹⁾ Meddelt af Hr. Arkivsekretær Matthiessen.

har ladet sligt Ord falde nu siden vi var i Viborg; veed mig nu ingen Råd, uden Eders Velb. vil hjælpe på mig, ti eftersom Kristen Nielsen, forrige Skriver på Lundenæs, nu nylig fra Kjøbenhavn hjemkommen, beretter, at der et åbent Brev udganger, at hans kongelige Majestæt deri begærer Penge af Adelen til Skibenes Udredning og Landets Defension og derimod tilbyder at sætte til Underpant, brugeligt Pant, ja endogså bortsælge af Kronens Gods, hver Td. Hartkorn for 50 eller tresindstyve Rdl., befrygter jeg mig des højere for den gode Mands hårde Hjertelag imod mig fattige Mand; ti havde jeg ikke bygget såmeget her på Stedet, skulde jeg ikke tage mig det nær, hvorfor jeg skikker Eders Velb. Kopi af den kongelige Bevilling, Eders Velb. selv flyede mig. Dersom Eders Velb. synes, at der kan være den aller ringeste Faute under, at samme Brev ikke kan fri mig for Ægt og Arbejde, om Lavrids Povisk eller velb. Jakob Grubbe købte min Gård, da beder jeg Eders Velb. på det aller ydmygeligste, at I cito cito og så snart, ja det allersnarest muligt er, selv køber mig; min Landgilde er ikke uden 3 Tdr. Byg, 4 Alb. Toftepenge og 4 Sk. Spendpenge. Hvad Eders Velb. for Td. Korn udlover, skal jeg selv, til hvilken Tid I Pengene udlover, aflægge uden al Eders Velb. Skade. Siden forlader jeg mig til, at Eders Velb. lader mig sidde rolig under Eders Velb. gode Gunst og Venskab. Her er i Obling mit Søkendebarn Niels Kristensen, som i lige Tilfælde befrygter sig for Arbejde, saa fremt Eders Velb. fornemmer, enten Povisk eller Grubbe vil gøre nogen Indpas på hans Halvgård, begærer i lige Måde af Eders Velb., I og vilde købe hans Halvgård, jeg skal til den Tid I Pengene udlover dem forskaffe til al Taksigelse, og forlader os nu fuld og fast til Eders Velb. at I vil bevise os dette Venskab; i alle de Dage jeg lever skal jeg befytte mig på at tjene Eders Velb. Jeg har afsendt et eget Bud, på det jeg kunde forvente nogen Trøst skriftlig tilbage, vil og selv med det snarest besøge Eders Velb. i Kjøbenhavn. Gud allermægtigste give, jeg måtte finde Eders Velb. glad og ved Helbred, under hvis nådige Protektion jeg med Hustru og Børn i vore Bønner Eders Velb. stedse vil have befalet. Bork, den 19. November 1652.

E. Velb. Tjener al Tid *Niels Nielsen mpp.*

I Brevet er indlagt 2 Sedler, hvorpå står følgende:

a) »Nu siden jeg havde Brevet indforseglet kom min Moder til mig, som og befrygter sig at blive bortforhandlet, hun lader velb. Erik Krag ganske ydmygelig ombede, om noget med hendes Gård forfalder; han da vilde have hende i Hu-kommelse og afværge så vidt muligt er, eller og selv købe hende, hun vil og skal skaffe Penge frem efter Eders Velb. gode Vilje, hendes Skyld er 3 Tdr. Byg, 1 Skovsvin, fire Hestegæsteri er 4 Mk. Hendes Gård er og en Selvejergård.

Niels Nielsen mpp.«

b) »En Jordegengård i Obling, Jens Iversen og Kristen Nielsen, Byg 3 Ørte, Penge 2 Mk., Skovsvin 1, Toftpenge 4 Sk., Hestegæsteri 4 Mk. Halvparten af denne ovenskrevne Landgilde tilregnes Niels Kristensen på Halvgården, nemlig Byg 2 Tdr. 2 Skpr., Penge 1 Mk., Skovsvin $\frac{1}{2}$, Toftpenge 2 Sk., Hestegæsteri 2 Mk. Min egen Landgilde 3 Tdr. Byg, Toftpenge 4 Alb., Spendpenge 4 Sk.

Niels Obling.«

Krasborg, et Sted østligst i Sognet, skal i sin Tid være givet fra Skrumsager til en Gartner. I Matriklen 1683 kaldes det *Kragsborg* og var da øde.

Skrumsager.

Den første Ejer af Skrumsager, hvis Navn er overleveret til Efterverdenen, er *Niels Lange*, ældste Søn af Kristen Lange til Bramming og Barbara Vind (født 1571). Han ejede Gården 1606, da han indvikledes i en skandaløs Rets-sag. Han var nemlig bleven gift med Juline Jespersdatter Vognsen, der var Enke efter Spend Skram. Kort efter Brylluppet fødte hun et Barn, hvilket hendes første Mands Slægtninge, nemlig Frands Påle til Starup på egne og Med-arvingers Vegne, Peder Skram til Strandbygård, Erik Skram til Rammegård, Kristen Prip på sin Hustrus Vegne og Anna Skram, Klavs Strangesens Enke til Nørholm, tog hende ilde op. Peder Skram og hans Medarvinger havde nemlig efter deres Broder og Svoger, Spend Skrams Død undt hende Hovedgården Volbjerg i hendes Livstid, men da det befandtes, at hun så hurtig efter sin Mands Død kom i Barselseng, mente de, at hun havde opført sig usømmelig i sit Enkesæde

og derved efter Recessen ikke alene forbrudt sit eget Arve-gods, men også Volbjerg, og at hendes Ægteskab ej var lovligt, kristeligt og tilbørligt, men gav stor Forargelse blandt andre Adelsfolk. Fru Julines Fader, Jesper Vognsen til Hestrup i Børlum Herred, førte Sagen på sin Svigersøns Vegne, og den forligedes således ved en Herredagsdom 20. Marts 1606, at hun til Filippi Dag skulde afstå Volbjerg til Spend Skrams Arvinger, hvilke skulde udbetale hende 3000 Daler, der var den Gæld, de skyldte hende efter hendes Husbondes Død.

Niels Lange ejede 1633 Tjerred (Rønnovsholm) i Børlum Herred, som han sandsynligvis har fået efter Svigerfaderen eller ved Køb for Arvemidler efter ham. Her har han formodentlig mest boet, ti 1635 købte han et Kapel i Hjørring Kirke og begravedes der efter sin Død 1640. Hans Søn Kristen fik Rønnovsholm, Henrik blev Ejer af Fuglsig og Datteren Kirsten blev gift med *Lavrids Povisk*, som fik Skrumsager.

Om hans Forhold til sin Sognepræst Hr. Oluf Klavsen, fortæller C. P. Rothe i »Brave danske Mænd og Kvinders berømmelige Eftermæle« II 354, efter Fortælling af en »troværdig Mand«, formodentlig den daværende Professor Ankersen, der var en Præstesøn fra Bork, at Povisk havde fattet et dødeligt Had til Præsten, »fordi denne havde straffet (o: dadlet) hans frække Skørlevnet og Fylderier. For at få Ram til Præsten, underkøber han en Kælling, der skulde se til, når hun gik til Guds Bord, at hun kunde komme til at drikke 2 Gange af Kalken. Dette skete også, i det mindste gav Kællingen det så an for Herremanden«. Denne fik ham derefter afsat, og hans Had gik så vidt, at da Præsten gik ud af Gården og havde sin Søn ved Hånden, lod han hidse Hundene på Præsten, der skal have vendt sig om og i sin Forbitrelse udtalt disse Ord: »Herren skal udrydde alt dit Hus indtil den, som pisser på Væggen«. Dette mindedes mange År efter, da Hr. Oluf Klavsens ene Søn, Oluf Bork, var bleven en berømt Læge og en af Lavrids Poviskes Søner kom til Kjøbenhavn for at søge Lægehjælp hos ham; ti da Bork havde forordnet ham en Drik og næste Dag ved sit gentagne Besøg fandt denne urørt, sagde den Syge, at han ikke havde turdet tage den, da han huskede, hvad For-

træd hans Fader havde voldt Borks Fader, og nu var bange, at Grisen skulde undgælde, hvad Soen havde forbrudt. Men Bork forsikrede ham om, hvor langt han var fra hævnfulde Tanker og skaffede ham hans Helbred igen¹⁾. Efter andre Optegnelser fra forrige Århundrede skal det have været Fru Kirsten Lange, Lavrids Poviskes Hustru, der bevirkede Præstens Fald. Lavrids Povisk havde dog ej heller noget godt Ord på sig, hvad der fremgår af det foran meddelte Brev fra Niels Nielsen i Obling.

Povisk indsendte 1661 og 1662 Jordebøger over Skrumsager Gods, i Alt 261 Tdr. Hartkorn. »Skrumsager Hovedgård så vel som Store Nyland (købtes 1648 af Erik Krag), som er atbrudt og underlagt, er udi Søkendeskitte taxeret for 33 Tdr. 6 Skpr.« Under Gården hørte: Store Nyland 1 Gård, Lille Nyland 11 Gårde, Obling 7 Gårde, Nørre-Bork 2 Gårde, 1 Gadehus, Magård, Egersbølle 1 Gård, Tarm 1 Gård 1 Bol, Gods i Vester, Skadst og Hammerum Herreder og 3 Gårde på Bornholm.

1647 var han Oberstvagtmester, havde Kompagni i Jylland under Oberst Axel Urups Regiment og blev 19. Juli 1661 Oberst til Fods.

Han havde følgende Børn: 1) Henning, 2) Niels, om disse se det følgende, 3) Hans, født 2. Juni 1644, død i Kjøbenhavn som Fændrik 20. Nov. 1668, begravet i Frue Kirke, 4) Karen, gift først med Anders Lange, siden med Sivert Ratlov, Oberst til Hest, der døde i den skånske Krig 1676, hun døde 1. Septbr. 1711²⁾, 5) Juline Kirstine, om hvem det

1) Formodenlig angår denne Fortælling den nedenfor nævnte Hans Povisk, men i så Tilfælde er det næppe rigtigt, at han fik sin Helbred igen, ti han døde 24 År gl.

2) Da Anders Lange og hun var beslægtede i 2det og 3die Led, skulde de ved deres Giftermål give 500 Daler til de fattige i Ringkjøbing og lige så meget til Lemvig Hospital og fattige i Følge kgl. Brev af 11. April 1652. Hun var efter sin første Mands Død, der indtraf før 1664, meget forarmet; hans Gårde gik over til Sønnen Kristen Lange, der 1682 gav sin Moder Skøde på Rindumgård, som 1684 udlagdes til Kongen for resterende Skatter, og for Kristen Langes Gæld til Otto Povisk, der af denne var overdraget til Kongen, udlagdes 1681 Vernergård, som igen 1686 afstodes til Marskalk Lützov. Fru Karen Povisk søgte i disse År stadig Kongen om Hjælp til

hedder, at hun »blev lokket«, senere gift med Peder Hammer, hvem hun lod ihjelslå og derfor blev henrettet 29. Juni 1695¹⁾.

Lavrids Povisk døde før 31. Juli 1667, da der udgik kgl. Befaling om Skifte efter ham²⁾.

I Matriklen 1681 hedder det, at Skrumsager Hovedgård med en øde underlagt Gård, kaldet Stensgård, tilhører Lavrids Povisks Arvinger og besiddes af *Henning Povisk*; den havde 2 Mil til Hedetørv og havde ingen Klynegrøft, Skovparter, Jagt, Fiskeri, Forstrand, Mølleskyld, Frugt- eller Humlehaver, dens Enge led ofte Skade af Vandflod og Marken af Ulve, dens Bygning var forfalden og så godt som ganske øde. I Lundenæs Amtsregnskab 1673 ses, at Henning Povisk boede på Gården og havde af Tjenestefolk 1 Dreng (Karl), 1 Tjenestekvinde, 1 Hyrdedreng og en hvervet Rytter i Huset; 1677 var her 8 Ildsteder, 3 Heste, 14 Stude, 6 Køer, 1678 2 Tjenestedrenge, 2 Piger, 1 Hest, 1 Hoppe, 4 Køer, 1 Kvie, 4 Ungnød, 2 Kalve, 16 Får, 4 Svin. 1683—87 hedder det, at hos Henning Povisk med Frue, som residerede på Skrumsager, boede hans Broder Niels Povisk. Denne Henning Povisk, der ikke må forveksles med en anden samtidig af dette Navn, hvis Stilling var mere betydelig, døde omtrent 1688, ti 27. Oktober d. År udstødtes kgl. Brev til Oluf Krabbe til Bjerre og Anders Nielsen på Søvig om at være Kommissærer på Skiftet efter ham, på hans Enkes Begæring; hendes Lavvæрге blev Mathias Pedersen på Stabylund.

Underholdning for sig og 7 Børn, da hun ikke alene havde tilsat de ringe Midler hendes Mand efterlod hende, men endog var kommen i Gæld. Hverken hun eller Sønnen Kristen Lange havde så meget som 1 Dalers Værdi og hun skyldte 1400 Daler til en »god Mand«, der truede med at sætte hende i Fængsel, siger hun i en Ansøgning 1687.

- 1) Niels Povisk fik 18. Jan. 1696 kgl. Tilladelse til at sælge, hvad der var tilfaldet hans Søster Juline Kirstines Børn i Fuglsig.
- 2) 1697 overdrog Johan Klavsen Bielefeldt i Kjøbenhavn en Monsieur Carol, der var på en Rejse i Jylland, at afhænde 98 gamle Dokumenter, som fandtes på Skrumsager efter Lavrids Povisk og som Otto Povisks Fuldmægtig Anders Pedersen efterlod ved sin Død i hans Hus. Dette har formodentlig været Gårdens hele Arkiv, som det neppe er sandsynligt, at den fattige Niels Povisk har haft Midler til at købe tilbage.

Henning Poviskes Enke *Birgitte Marie Galt*, Datter af Gjord Galt til Viungård, er nu bleven siddende ved Gården, i det dog de andre Medarvinger ikke ere blevne udløste, og lige som sin Mand i Armod. I Amtsregnskaket 1689 siges, at hendes Tilstand er ganske slet, og 1690—91 kaldes hun en fattig Enke, men 1694 trådte hun i Ægteskab med Kristoffer Hvas, Søn af Anders Nielsen til Søvig, og har formodentlig da forladt Skrumsager, idet vi straks efter finde denne Gård gået over til hendes Svoger. Hun havde neppe Glæde af sit andet Ægteskab, ti hendes Mand var en Pralhans og en Ødeland, der satte alt overstyr og tilsidst gik omkring med Melkekanden og tiggede. Iøvrigt må hun have været en Del ældre end han, der ved deres Giftermål kun var 23 År¹⁾.

Skrumsager med dens Armod gik nu over til Henning Poviskes Broder *Niels Povisk*, der havde den 1696. Det er formodentlig ved at udløse sin Broders Enke, at han kom i Pengeforlegenheder. 19. Januar 1697 fik han nemlig kgl. Bevilling at gøre Testamente som han selv vilde og have fri Rådighed over sit Gods, hvis han ingen Livsarvinger efterlod. Dette lød således, at Overførster Mads Kristensen og hans Søn, Mag. Svend Sparre, siden Præst i Thorsager, efter hans Død skulde nyde Skrumsager med tilhørende 100 Tdr. Hartkorn til Gengæld for hvad de havde forstrakt ham med. Efter Overførsterens Død opsagde Mag. S. Sparre ham 884 Rdlr. 1 Mk. eller begærede Forsikring derfor, hvis han ikke straks vilde afstå ham Skrumsager til brugeligt Pant, hvorfor Niels Povisk 1707 »i Henseende til min lange Tjeneste, som jeg for min Konge og Fædreland fra min Ungdom af har anvendt udi Krigen« søgte om at få Testamentet kasseret, idet han udsiger, at det var gjort »så godt som uden Eftertanke formedelst min høje Alderdom«²⁾. Kongen påbød da Sparre at lade Sagen falde, men denne påstod, at de 884 Rdlr. 1 Mk. var et Lån fra en senere Tid end Testamentet, og K. Ludvig Plessen beskikkedes da til at undersøge Sagen og tage Summen i Forvaring, som Povisk imidlertid havde

1) Om hende og Kristoffer Hvas, se F. Hvass: Meddelelser om Familien Hvas II. 42—46 og O. Nielsen: Vester-Horne Herred 121—22.

2) Han var neppe stort over 50 Aar, da han gjorde Testamente.

skaffet til Veje. Hvad der kom ud deraf er ubekendt; men sandsynligvis er Testamentet tilintetgjort, ti det hedder 1768, at Niels Povisk testamenterede Gården til sin Slægtning, Generalmajor *Kristian Georg Møsting*, Niels Langes Sønnedattersøn, Ejer af Rønnohvsholm, der synes at have samlet en Del af Langernes splittede Gods. Niels Povisk levede endnu 1714, ti med dette År er hans fædrene og mødrene Våbener indskårne på den øverste Stolestand i Kirken; men han må være død kort efter, da det vides, at Generalmajor Møsting omtrent 1715 solgte Gården til K. H. Teilmann. Møsting har dog allerede i flere År før Niels Poviskes Død været den egenlige Ejer, ti det hedder i Riberhus Amts Regnskab for 1712, at Nebel Degneembede betjentes af en Substitut, der var Fæstebonde under Generalmajor Møsting til Skrumsager. Det er selvfølgelig denne Mand, der hjalp Niels Povisk ud af Forlegenheden med Magisteren, og han har formodenlig da fået Gården i Pant.

Kristian Hansen Teilmann er født i Ribe den 14. Marts 1689, † på Skrumsager den 2. Januar 1749. Udførlige Meddelelser findes om ham i O. Nielsens Skadst Herred S. 133—37, og vi indskrænke os derfor til nogle korte Notitser om ham. 11. Avg. 1724 blev han udnævnt til Amtmand over Lundenæs og Bøvling Amter, 1729 fik han Titel af Justitsråd, 1746 af Etatsråd. Teilmann var gift 2 Gange, første Gang med Kristine Marie Reenberg † 1734, Datter af Digteren, Landsdommer Tøger Reenberg til Ristrup, hvem han ægtede 7. Oktober 1714, og med hvem han havde følgende Børn: 1) Hans T., Lieutenant i Søetaten, død i engelsk Tjeneste; 2) Magdalene T., 1742 g. m. Konsistorialråd Thomas Just Jermin til Avsumgård; 3) Johanne T., † som Barn; 4) Ingeborg Kirstine T., 1749 g. m. Sekretær Henrik Kristian Vormskjold til Bramminge; 5) Tøger Reenberg T. til Endrupholm, Kaptajn af Fodfolket, g. m. 1) Margrete Benzons, 2) Sofie Amalie Gersdorf; 6) Andreas Charles T. til Nørholm, Lunderup og Agerkrog, Stifter af Stamhuset Nørholm; 7) Morten T. Anden Gang giftede han sig med Marie Ehrenfeldt, Enke efter Stefan Nielsen Ehrenfeldt og Datter af Forvalter Schultz på Lundenæs, ved hvilket Ægteskab han blev Ejer af Nørholm, Lunderup, Agerkrog og Endrupholm; dette Ægteskab var barnløst.

Det Åløb, som nu går forbi Skrumsager, har Teilmann ladet grave, der siges ved Hjælp af en Afdeling Soldater; ligeledes har han fået Kasterne i Mærskens gravede og vist sig virksom ved Dæmpning af Flyvesand; det hedder derom 1768, at Mærskens for mange År siden havde været øde, der- som ikke Teilmanns »Bevågenhed og Omsorg havde været, der, skønt imod manges Vilje, udvirkede hos Majestæten Til- ladelse, at få en Del Herreder, nemlig Øster og Nørre Herre- der, der skal, så ofte det gøres fornøden, lade sig indfinde i Mærskens for at sætte Diger imod Sandflugten, og at gøre andet som man kan eragte fornødent til Sandets Dæmpelse. Det var i Året 1719, at Teilmann indkom med Klage til Rentekammeret over Sandflugten, der i 5 År havde ødelagt mange tusind Skår Eng, og fremkom derfor med Forslag om, at Beboerne i Vester og Nørre Herreder og »Lønborg- gårds Birk, som sorterer under Herredet«, hvert Forår måtte gøre en Dags Arbejde med at opkaste Diger, og at Lods- ejerne i Mærskens måtte skaffe det nødvendige Helmfrø til at beså Digerne med og ompløje de med Sand belagte Enge østen for Digerne. I Maj 1720 kunde han berette, at Di- gerne bleve opsatte 6 Alen høje, men de var ikke færdige formedelst Øster og Nørre Herreders Mænds Uvilje, der ikke vilde møde, da de ikke vare Lodsejere. En kgl. Resolution af 2. December 1720 bestemte derpå, at de skulde møde. Han beretter også 1720, at i det foregående Efterår var Grøften bleven færdig, som trak Vandet, så mange Engskifter, som i 12—16 År havde stået under Vand, nu var tørre hele Sommeren.

Da han købte Gården, var den ikke komplet, men han samlede Gods dertil; således fik han 6. Maj 1720 Skøde af Kongen på noget Bøndergods i Kyvling og i Tarm.

Ved Amtmand Teilmanns Død delte hans Sønner Jorde- godset ved Lodtrækning, hvorved Skrumsager tilfaldt den yngste

Justitsråd *Morten Teilmann*. Han blev endvidere Ejer af Ristrup og solgte nu Godset ved Avktion, hvorpå han 1755 for 1200 Rdl. afhændede Hovedgården, hvis Hartkorn da var 28 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., til

Kristen Hansen til Lønborggård. Hansen fuldstændig- gjorde Godset således efter en Jordebog af 13. Avgust 1755:

Sønder-Bork Kirke	30	Tdr.	«	Skpr.	«	Fdkr.	«	Alb.
Kirkens Ejendomme	1	—	6	—	2	—	2	—
Bøndergods i Sønder-Bork	10	—	5	—	«	—	2	—
do. i Hemmet . .	32	—	3	—	3	—	»	—
do. i Lønborg . .	154	—	1	—	3	—	1 ¹ / ₂	—
do. i Egvad . . .	7	—	3	—	«	—	1	—
<hr/>								
i Alt 236 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. ¹ / ₂ Alb.								

Som det i Beskrivelsen af Lønborg og Egvad Sogne Side 43 er fortalt, oprettede Hansen et Stamhus af Lønborggård og Skrumsager ved Fundats af 31. August 1757, og Skrumsager ejedes nu sammen med Lønborggård, indtil den førstnævnte ved Bevilling af 20. December 1805 udløstes af Majoratsbåndet, og den daværende Besidder af Stamhuset solgte Hovedgården og Bøndergods Hartkorn 25 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. i Sønder-Bork, Nørre-Bork (Magårdene), Sønder-Vium og Egvad Sogne samt Sønder-Bork og Nebel Kirker for 40,500 Rdl. til

Byfoged *Bork* i Ringkjøbing og Forvalter *Henning Lassen* på Lønborggård i Følge Skøde af 1. Oktober 1807. *Bork* og *Lassen* bortsolgte Kirken, Godset, hvis Landgilde var 66 Rdl. 5 Mk. 13 Sk., 1 Td. 7 Skpr. Rug og 2 Tdr. 2 Skpr. Byg, og nogle Parceller fra Hovedgården, hvorpå de afhændede denne til

Jørgen Nielsen af Adsbøl ved Skøde af 25. Juli 1811, som den 20. Oktober 1833 afstod den til sin Søn

Niels Hansen Jørgensen. Efterat have ødelagt Gårdens store Arkiv så grundigt, at der nu ikke findes en eneste Stump Papir, som er 50 År gammel, solgte han Gården 13. Oktober 1852 til

Jens Jakobsen af Rærup. *Jakobsen* overlod den 29. Juni 1855 til sin Svigersøn,

Jakobus Riis, nu Ejer af Lydumgård, som afhændede Gården 1872 til

Theodor Fabricius fra Bramminge. Gårdens Hartkorn er nu 8 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2¹/₄ Alb.

Af de egentlige gamle Bygninger er der nu intet som helst Spor. Haven er fuldstændig ødelagt, og den eneste Levning fra Fortiden er en udtørret Fiskedam og enkelte Rester af den gamle Hovedbygning, vistnok opført af Amtmand

Teilmann. Den siges 1768 at være af Bindingsværk og i en mådelig Tilstand. I dette År var Besætningen 40—50 Stude, 6—8 Køer, 6—8 Heste. Ejeren drev Gården med 1 Plov og ved Hjælp af Fribønder og lejede en Del af Engene ud for 80—100 Rdl. årlig. Der såedes årlig omtrent 30 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 12—14 Tdr. Havre, 5—6 Tdr. Boghvede.

Kirken.

Sønder-Bork Kirke har oprindelig været opført af Tufsten, men nu er kun mindre Stykker af Skibets Sider tilbage heraf, forsirede på den søndre Side med de for Tufstenskirkerne ejendommelige Buer og Halvsøjler; i den vestre Ende var der indtil for få År siden ligeledes Tuf, og måske er Korets østre Ende endnu for en Del heraf, i det mindste findes Halvsøjlerne her. Den øvrige Del af Kirken består dels af Kampesten, dels af Mursten. På Korets nordre Side er der udvendig en smuk Frise, og her findes en Sten, hvori er indhugget B P og neden under 1618.

Koret er ualmindelig stort og er hvælvet; østen ud af dette har været 3 smalle, rundbuede Vinduer, som nu ere tilmurede. Højkirken har Bjelkeloft, i den nordre Side er indmuret en smuk sort Marmorsten over Amtmand K. H. Teilmann, hvorpå læses:

Ingen Højhed, ingen Ære,
ingen Rigdom, ingen Stand
kan så stor i Verden være,
Døden den jo fælde kan.

Derpå opregnes hans Fødsels- og Dødsdag, hans Ejendomme, hans Hustruers og Børns Navne, hvorhos der findes følgende:

Distichon sequens hæredes posuere inconsolabiles.

Ak her er bleven indelukt
en Fader uden lige,
en Fader død, et Lys er slukt,
vi må med Sandhed sige:
lev vel, hav Tak, vi kysse må
din Grav, du os opføde;
det ene, som vi anker på,
er, du så tidlig døde.

Altertavlen er gammel og består af meget smukt Træskærerarbejde; i Midten Gudfader med Krone på, i en sidende Stilling, holdende den korsfæstede Frelser foran sig, til højre Jomfru Marie med Jesusbarnet, der holder Jordkuglen i Hånden, til venstre en Biskop med Stav i Hånden. Sidefelterne indeholde Apostlene med deres Emblemer. Til den oprindelige Altertavle er i den nyere Tid føjet 2 nye Felter oven til, hvilket vistnok er foretaget af Amtmand Teilmann, hvis Navn før har været at læse på Tavlen. Tidligere har Altertavlen været til at lukke sammen; der findes endnu Spor af malede Figurer bag på Fløjene. 1871 ramtes den af Lynet.

Lysetagerne ere af Messing, på den ene er indgravet et Bomærke. Kalk og Disk ere af Sølv, forfærdigede 1861; på Foden af den førstnævnte er indsat et Guldkrucifix, der har siddet på den forrige Kalk. Døbefonten er af Sten, uden Prydelser, Døbebækkenet er af Messing, hvorpå Bebudelsen er fremstillet i drevet Arbejde, omgivet af 2 Indskrifter, gentagne 5 Gange. Prædikestolen er prydet med udkåret Løvværk, Himlen med Træskærerarbejde, hvormed Degnestolen også er forsynet. På en af Stolene findes Årstallet 1576.

Tvers over Kirkens vestre Ende er et af Amtmand Teilmann 1739 opført Pulpitur med hans og første Hustrus Våbener. I Skibet hænger en Lysekroner til 16 Lys, givet af Justitsråd Morten Teilmann.

Under Altergulvet har været en åben Begravelse, der tilhørte Præstegården; deri lå formodenlig Hr. Avgustinus Miller og Hustru, Hr. Søren Borris og Hustru og Mag. Anker Sørensen med 2 Børn; en Træramme med en Indskrift om Borris's Grav er nu borte.

Tårnet står på Kirkens nordre Side og danner Våbenhuset, det er opført af Kampesten og Kalk med en Murstensforskalling og må altså være gammelt; det har tidligere haft 5 Spir, det midterste så højt, at det har tjent som Sømærke. Klokken er støbt 1710 i Amsterdam af Jan Albert de Grave og vistnok skænket af Amtmand Teilmann, på Klokkestolen står nemlig Bogstaverne C. T. C. M. R., samt Årstallet 1724; en mindre Klokke fra 1722, hvis Stillads til Ophængningen endnu findes, ligeledes indsat af Teilmann, er udtaget af

Kanselliråd Niels Hansen, da han ejede Kirken, og omstøbt til en Gårdklokke på Lønborggård.

Kirken har været helliget Scta Anna, hvis ene Finger har været gemt i et lille forgyldt Kobberskrin, der fandtes i Alterbordet omtrent 1718. Når det i O. Nielsen, Sysseleinddelingen i Danmark 68 antoges, at S.-Bork var annekeret Provsterne i Varde Syssel, da der 1171 nævnes en Provst i Synder Borch, så er dette næppe rigtigt, da Kinch foretrækker Læsemåden Synderberch, hvilket er Sindbjerg i Jelling Syssel. 1755 solgte Justitsråd Teilmann Kirken til Kristen Hansen til Lønborggård for 1200 Rdl.; Kaptajn Jermin afhændede den, som anført, til Byfoged Bork og Forvalter Lassen og disse skødede den igen til Sogneboerne. Til Kirken hørte 1768 2 Enge i Bork Mærsk, som brugtes til Skrumsager, 1 Bol i Sønder-Bork, en Eng på Rankjær, en Eng i Vesterkjær og en Eng på vestsiden af Hyngbjerg. 1866 underkastedes Kirken en Istandsættelse, som kostede omtr. 2000 Rdl.

Præster.

1) Hr. *Peder Nielsen*, »blev konfirmeret med et Pergamentbrev 1519«, han var først Papist, men gik over til den lutherske Lære.

2) Hr. *Morten Klavsén*, † 1590.

3) Hr. *Klavs Mortensen*, Formandens Søn, † 1604.

4) Hr. *Niels Iversen*, en lærd og gudfrygtig Mand, indsat 1. Juli 1604, † 1631.

5) Hr. *Oluf Klavsén*, fra 1613 alene Præst i Nørre-Bork. 1629 indgav han en Ansøgning om, at Sønder- og Nørre-Bork Præstekald måtte sammenlægges til et, da de ikke hver kunde opholde en Præst, »besynderlig siden den store Vandflod overgik«, og at en af de daværende Præster måtte beskikkes dertil og den anden befordres til først ledige Kald i Stiftet. Biskoppen og Lensmanden fik 18. April Ordre at undersøge Sagen¹⁾; de må have givet ham Medhold, ti 6. Febr. 1630 blev det bestemt, at Kaldene skulde sammenlægges²⁾

¹⁾ Jydske Registre VII. 28.

²⁾ Jydske Registre VIII. 227.

og en af Præsterne skulde beskikkes til det først ledige Kald i Stiftet; dette er næppe sket, ti Hr. Niels Iversen døde og Hr. Oluf Klavsen blev nu tillige Præst i Sønder-Bork, hvor han indsattes 20. Marts 1632. Få År efter hans Ansættelse i S.-Bork synes der allerede at være kommen falsk Klage imod ham, ti 28. Avgust 1636 udstædtes kgl. Brev til Lensmanden, Ulrik Sandberg, at Hr. Oluf Klavsen »skal for en urigtig Seddel tiltales af Eder og forskrevne Hr. Oluf Klavsen underdanigst hos os har ladet anholde, at med Tiltale en Tid måtte bero, da har vi for nogen Betænkende Skyld bevilget, at med samme Tiltale må forblive til førstkommende Herredag er overstanden«, og da skulde den Seddel, der var underskrevet af Præsten og som formentes at være urigtig, indsendes til Kancelliet¹⁾. I denne Sag fandtes han vist uskyldig, da intet senere høres derom. Den Sag, der bevirkede hans Afsættelse 1647, er omtalt under Skrumsager. Han flyttede til sin Broder, der var Degn eller Klokke i Roskilde. Han var Fader til den navnkundige, lærde Ole Bork, født 1626, † 13. Oktober 1690; dennes Levnet er imidlertid så bekendt, at vi ikke skulle komme ind på dette her, men kun bemærke, at hans Fødested ikke er Sønder-Bork, men Nørre-Bork²⁾.

6) Hr. *Søren Kristensen Borris*, Student fra Ribe Skole 1638, ordineret til Præst her 17. September 1647, »døde i en hastig Feber i Varde 1659«, 41 År gammel; gift med Maren Jensdatter, med hvem han avlede 4 Sønner og 3 Døtre, hvoraf 2 Sønner og 2 Døtre overlevede ham. 1768 vidste Folk at fortælle, at han, da Svenskerne Indfald skete anden Gang 1657, af Frygt for Fjenderne om Søndagen efter Gudstjenesten drog til Varde og blev der til næste Lørdag, på hvilke Rejser han den ene Gang kom til Skade i Ovtrup Vad, hvilket skal have været en Pind til hans Ligkiste.

7) Hr. *Avgustinus Miller*, f. 1626, † 5. Febr. 1698; i Kirken er indmuret en Ligsten over ham, hvorpå læses:

- Den salig Herrens Mand, Hr. Avgustinus
sine gamle, trætte Ben her nedenunder hviler,

¹⁾ Jydske Teg. IX. 332.

²⁾ Det må dog fremhæves, at Ole Borks Velynder, Joakim Gersdorf, er opdraget på Lønborggård.

I Århus var han født; der lærte han sin Bog, Ringkjøbing Skole ham derfor til Rektor tog. I otte og tredive År Guds rene Ord han lærte retsindig i Bork; med et oprigtigt Hjerte omgikkes han for Gud og for hver kristen Mand, halvfjerdsindstyve År og to dem nåede han. Vibekke Palludan hans dydefulde Matrone, der sex og tredive År, som en gudfrygtig Kone, med hannem levede, dog uden Livets Frugt, er og i Graven her med hannem indelukt. Gud rejse dennem op af Graven at fremtræde på den din store Dag til Himmelfryd og Glæde, når alle troende med evig Lov og Pris skal findes frydelig i Himlens Paradis.

Hans Hustru var født 1638 og døde 1704; om hans Stridigheder med Landsdommer Jens Lassen er fortalt under Grubbesholm.

8) Mag. *Anker Sørensen Ankersen*, Brodersøn af Biskop Ankersen i Ribe, født i Ringkjøbing, hvor han var Rektor i 3½ År, siden Rektor i Kolding i 5½ År og ordineret til Præst her i Marts 1698; 1712 blev han Herredsprovst, † 30. Oktober 1715. Han blev gift i Kolding 16. Juli 1695 med Marie Hansdatter Curtz, med hvem han mindst havde 4 Børn, nemlig Professor Ankersen i Odense, Dr. A. i Ribe, Justitsråd A. og Brygger A. i Kjøbenhavn. 1714 søgte han om at blive Præst i Vejle på Grund af »mit ringe Kalds daglige Aftagelse formedelst Sandflugt og Vandets Overskyllelse af Vesterhavet«.

9) Mag. *Lavge Pedersen*, ordineret til Præst her i December 1715, g. m. Formandens Enke († 1768), Herredsprovst 1737, † 1ste Pindsedag 1753 og begravet »uden Ligprædiken og al Ceremoni«. I hans Tid brændte Præstegården, hvorved flere gamle Dokumenter gik tabte. En Søn af ham, Anker Lavesen Bork, blev Præst i Ringive.

10) Hr. *Søren Bork*, kaldet 1749 og må således nogle År have været Kapellan hos Formanden, † 15. November 1773. Han blev 29. Avgust 1749 gift med Formandens Datter, Karen, og er den sidste Præst i Bork, som har gjort Brug af offentligt Skriftemål.

11) Hr. *Hans Bertram Fogtmann*, kaldet hertil 20. Ja-

nuar 1774, Herredsprovst s. År. Han blev 14. Oktober 1774 gift med Hr. Anker Lavesen Borks Datter, Anna Sofie, død i Barselseng i Januar 1777, anden Gang med hendes Søster, Agathe, † 1841, med hvem han havde 8 Børn. Fogtmann døde 24. Maj 1814. Hans Søn N. Fogtmann var 1831—33 Biskop i Ribe, derpå i Ålborg Stift til sin Død.

12) Hr. *Albert Sadolin Sabro*, Felttelegrafbestyrer på Høje Sandbjerge på Hirtsholmene 1808—14, hvorfor han blev Krigsassessor, en Titel han senere fik ombyttet med Konsistorialassessor, Præst her 5. Spt. 1814, g. m. Ebba Ovidie Stenbuk. Der herskede Misfornøjelse med ham i Menigheden, navnlig fordi han ikke prædikede så nær hver Søndag, og Beboerne indgav derfor en Klage over ham ved en Bispevisitats, hvilken bevirkede, at han blev entlediget 25. September 1826 og afskediget 6. April Året efter. Han døde 18. Juni 1847 i Kolding.

13) Hr. *Jens Lassen Bøggild*, kaldet hertil 1827, gift med Kristiane Thorlacius, den 9. Juni 1850 forflyttet til Lintrup og Øster-Hjerting. Bøggild er endnu den eneste Præst, som er bleven forflyttet fra Embedet.

14) Hr. *Ernst Frederik Jørgensen*, født i Hjarup 24. Oktober 1813, kaldet til Præst her 14. Avgust 1850, ugift.

Skole oprettedes 1741, men Fundatsen var utålelig for Beboerne og de havde derfor i Følge Optegnelser fra 1768 indgået en vis Akkord med Skoleholderen. Skolen begyndte 1. November og varede 4 Måneder, dog kunde de Børn, der havde Tid, gå længere.

Af **Degne** kendes:

Peder Nikolaj Bruun, senere Præst i Hemmet og Sønder-Vium.

Niels Fuglsang, † 1753.

Jørgen Hatting, handlede en Del med Jordegods.

Anker Bork, gift med 1) Margrethe Deichmann, 2) Mette Kristensdatter.

Søren Kristian Sommer, født 1790, kaldet til Degn her

1814, g. m. Lavgette Fogtmann, Datter af Provst F., † 8. Maj 1861.

L. C. Petersen, kaldet 28. Juni 1860.

Sønder-Vium Sogn.

I Sognet findes ikke få Kæmpehøje, men de fleste ere forstyrrede og gennemgravede, nogle næsten sløjfede; enkelte have Navn, nemlig: Sortehøj, Tinghøje (2), Ravnbjerg, Skårhøj, Trerøgelhøje (2), Grydmosehøj, Lushøj, Vejruphøj, Egehøj og Møllehøj; den sidste ligger på Viumgårds Mark, og her skal have stået en Vejrmølle.

Ved Tinghøjene, der ligge omtrent $\frac{1}{2}$ Mil nordøst for Kirken, har Herredstinget oprindeligt været holdt; der ses endnu Spor af Veje gående ud fra Højene i alle Retninger. Højene ligge 40 Alen fra hinanden i Nord og Syd, og have været forbundne med en Jordvold, formodenlig til Læ for dem, der besøgte Tinget. En Tid har Herredstinget været flyttet derfra, rimeligvis til Forsum i Egvad Sogn, men er atter kommet tilbage på sin gamle Plads; herom haves et Kongebrev af 1. Febr. 1580 til Bønder og Herredsmænd i Nørre Horne Herred, hvorledes deres Herredsting for nogen Tid siden skal være flyttet fra de 2 Høje i Vium Mark østen Vium Kirke til et andet ubelejligt Sted, og det befales derfor, at Tinget al Tid skal herefter være ved de 2 Høje i Vium Mark og ej derfra til noget andet Sted henflyttes¹⁾.

Den ene af Højene er der gravet noget i for henved 30 År siden, men der fandtes intet, ligesom der, såvidt bekendt, intet Oldsagsfund er gjort i Sognet. Ej heller nævnes Oldsager i Indberetning til Ole Vorm af 1638, derimod omtales en Sø, som nu er tilgroet, således: »sydvest for Kirken ligger en liden Sø, som kaldes Vium Sø«.

Når det i samme Indberetning hedder, at Vium er Hovedsognet, må dette ikke forstås således, at Præsten har boet her, ti han har bestandig haft Bopæl i Hemmet; måske er

¹⁾ J. Reg. III. 33.

det den Omstændighed, at der var 2 Herregårde i Sognet, der har bevirket, at Præsten har kaldt det Hovedsognet.

Pastor Kålund indberettede 1808 til Oldsagskommissjonen, at en gammel Mand havde fortalt ham, at en af Bønderne i Hermansgård en Gang grov Tørv ved Esbøl Høje og fandt nogle Stykker af en Lerpotte. Han og en Møller gravede da om Natten på Stedet for at finde en Skat, men fra den Tid kom hver Aften en sort Hund til Hermansgård og vilde ikke lade sig bortjage før om Morgen. Mandens Kvæg døde derpå og han selv gik i Armod.

Den største Part af Sognet består af Hede, navnlig er den nordøstlige Del en udstrakt sammengrænsende Hede-strækning.

1764 døde 26 Mennesker i Sønder-Vium af Sprinkelsyge.

Om Sognets Grænser mod vest har der til forskellige Tider været Strid, først 13. Juli 1785 fastsattes Skellet i Birkkjær mellem Sønder-Bork, Lydum og Sønder-Vium.

Byer og Gårde.

Vium, hvori Gårdene *Hermansgård*, *Toftumgård* og *Bjerge*. Vium er et mærkeligt Navn, der betyder ved det hellige Sted. »Vi« var nemlig i Oldtiden Benævnelsen på et Gudehus, Offersted eller lignende, og da det gamle Tingsted ligeledes fandtes herved, ses det, at Stedet havde en fremtrædende Betydning før Kristendommens Indførelse.

Esbøl, hvori Gårdene *Vestergård* og *Padbjerg*. 1683 siges, at Hermansgård i Vium, Esbøl og Vium Mølle »har deres Mark, Ren om Ren, iblandt hverandre liggende« og altså ikke var udskiftede fra hinanden.

Vejrup har, som andre Byer af samme Navn, vistnok i ældre Tid heddet Vithorp (således f. Ex. Vejrup i Gørding Herred, hvor også findes nogle Gårde Vibæk); Navnet betyder altså den fra Vium udflyttede Torp. En Tægt her hed 1683 Gravegårdtægt, hvilket kunde tyde på, at her engang har været en Borgvold (se ovenfor ved Hemmet).

Gallebjerg var et øde Bol 1683 og hørte da til Esbøl.
Vium Vandmølle.

Viumgård.

Den første Ejer af Viumgård var vistnok *Tyge Kruse*, der 1597 fik i Mageskifte af Kongen 1 Gård og 3 øde Bygge-

steder i Vium Sogn, Brosbøl Gård og 1 øde Møllested samt en Bolig i Vejrup. 1622 nævnes i et Tingsvidne Niels Iversen i Viumgård, hvoraf det synes at fremgå, at Gården fra den Tid har været bortfæstet.

Knud Galt nævnes 1647 til Viumgård, men har formodentlig ejet den flere År forud. 7. Oktober 1621 ægtede han Birgitte Juel, Datter af Niels Juel til Kongstedlund¹⁾. Det må være hende, der 1670 boede i Kyvling i Lønborg Sogn. Foruden nedenfor nævnte Gjord Galt havde han følgende Børn: Folmer, levede 1647, Regitse, »skikkede sig ilde«, Anna, gift med Sigvard Friis, og en tredje Datter skal i Følge Klevenfeld have været Moder til Oluf Krabbe til Bjerre, jfr. nedenfor, hvor denne sidste kalder Knud H. Galt Broder.

1651 nævnes Knud Galts Arvinger, af hvilke Sønnen *Gjord Galt* snart overtog Viumgård. Han var gift med: 1) Barbare Lange, Datter af Henrik L. til Dejbjerglund, 2) Maren Kristoffersdatter Mormand og 3) Eva Unger, Datter af Hans Wulf U. til Villerup. Vistnok af første Ægteskab havde han Sønnen Knud Henrik Galt og Datteren Birgitte Marie Galt, der blev gift med: 1) Henning Povisk til Skrumsager, 2) Kristoffer Hvas. Gjord Galt ejede også Hørbylund i Vendsyssel, men det gik meget tilbage for ham, således var Besætningen på Viumgård 1677 kun 4 Heste, 18 Stude, 2 Kør. 1671 var Gården udforpagtet til Niels Kjærgård og 1678 til Løjtnant Jonas Capperman, og Gjord Galt boede her næppe selv, i det mindste ikke 1683, i hvilket År den halve Del af Marken dreves ved Gårdens egen Pløjning og den anden Del af Bønderne. Under Hovedgårdens Taxt hørte 2 Gadehuse og nogen Jord på Vejrup Mark. Gjord Galt er død 1684, 63 År gammel, hans Enke 1694, 68 År gl., begge begravne i Hørby Kirke.

Sønnen *Knud Henrik Galt* nævnes 1690 som Ejer af Viumgård, hvilken han skal have kompletteret, men var da i Kongens Tjeneste. 1696 den 3. Desember købte han 3 Enge på Sønder-Bork Mærsk af Lisbet Pedersdatter, sal. Niels Nielsens på Store-Hebo. Samme År udlagde en Pige, der stod åbenbar Skrifte, ham til Barnefader »og det i hans

¹⁾ Bricka og Gjellerup: Den danske Adel I. 510—519. Om denne Gren af Galterne se Samlinger t. j. Hist. og Top. IV. 84.

egen Nærværelse og Påhør«. Han ejede 1697 det halve af Østergård i Lyne Sogn, hvis anden Halvdel tilhørte Ritmester Permoser. Knud Henrik Galt var en voldsom Mand og vistnok, som sin Nabo Jens Bramming på Lydumgård, med hvem han delte Skæbne, en hård Bondeplager. 1766 optegnede Præsten i Hemmet: »Fortælles for vist, at i Maj 1698 tog han en Dag til Østergård efter Invitation og blev der dødelig skudt ud af Laden, da han gik og så sig om, hvorpå han halvdød kørtes til Viumgård, hvor Hr. Ture Terkelsen kom til ham og efter at han havde forligt sig med ham, som han for Sandheds Skyld havde været vred på, opmuntrede og betjente ham med Sakramentet, hvorpå han døde af sit Sår. Hans Arvinger gav Kalk og Disk til Kirken«. Han begra- vedes 21. Maj 1698. Grunden til hans Mord kendes ikke, men 18. Juli 1698 nedsattes en Kommissjon, som skulde forhøre Vidner og skaffe Oplysning om »et Drab på Mølleren i Vium Mølle, som Knud Henrik Galt skal have begået, hvilken siden af Ritmester Permosers Tjener skal være ihjel- skudt«¹⁾. Hans Drab er måske en Hævn for Mordet på Mølleren, men de nærmere Omstændigheder er for Øjeblikket ikke oplyste.

Året efter Knud Henrik Galts Drab, solgte Arvingerne Viumgård til den under Skrumsager omtalte

Kristoffer Hvas, der var gift med Knud Galts Søster Birgitte Marie og som sådan en af Arvingerne. Medarvin- gerne var Klavs Unger til Villerup, der på sine Børns Vegne udstødte Skøde den 21. Januar 1699 på hvad de havde arvet efter deres Morbroder Knud Galt, og Oluf Krabbe til Vam- drupgård, som udstødte Skøde den 1. Marts 1699 på sin Part. Krabbe kalder i Skødet Knud H. Galt sin Broder og Kristoffer Hvas sin Svoger.

Viumgårds Hartkorn var da 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb. og Bøndergodset, som solgtes i Alt 60 Td. 3 Skp. 2 Fk. 1 Alb. samt Møllenskyld af Sønder-Vium Mølle 1 Td. 2 Skp. 2 Fk. 1½ Alb., men dette er sikkert kun Halvdelen af Bøn- dergodset, ti Klavs Unger og Oluf Krabbe skøder hver kun ¼ af Viumgård bort, og derfor er det vel også kun ¼ af Godset; Halvdelen arvede han selv. Godset lå i Sønder-

¹⁾ Jydske Tegnelser.

Vium, Hemmet, Lyne, Lønborg, Borris, Bølling, Brande og Lydum Sogne. Udsæden til Viumgård var 32 Td. Rug, 20 Td. Havre, 8 Td. Byg og 4 Td. Boghvede.

Skønt Kristoffer Hvas boede på Nørholm den Gang ovennævnte Skøder udstædtes, må han dog have købt Medarvingerne ud straks efter Knud H. Galts Drab; ti allerede den 5. Avgust 1698 kaldes han *til* Viumgård i et Skøde, som Amtmand Knud Gjede den nævnte Dag udstædte til ham på en Gård i Forsum med årlig Afgift $1\frac{1}{2}$ Ørte 3 Skp. Rug og 1 Skovsvin, og det samme er Tilfældet i et Gavebrev af 24. Desember 1698, hvorved Niels Povisk til Skrumsager skænkede ham og Hustru sin Part i en Gård i Ovtrup. Kristoffer Hvas ejede kun Viumgård i kort Tid, hvorpå han købte Frøstrup, og da han afstod førstnævnte Gård, blev

Niels Bygum Ejer af den. Før han købte Viumgård, bode han i Tarm; han var gift med: 1) den 28. Oktober 1705, Maren Turesdatter, Datter af Hr. Ture Terkelsen i Hemmet, 2) Karen Jensdatter Augsburg † 15. Juli 1719. Han havde flere Børn, men der kendes kun 2 nærmere, nemlig Konstance, gift 1724 med Kristian Krarup til Dejbjerglund, og Kirstine Marie, gift 24. Maj 1729 med

Søren Sørensen Sterm, hvorved denne 1730 blev Ejer af Viumgård; 1737 den 6. April udstædte han en Obligation på 6000 Rdl. til Henrik Lichtenberg og Hans Kristensen, begge af Horsens, hvorfor han pantsatte Viumgård og Gods; det hele er nævnt særskilt og det fremgår deraf, at Ejendommen udgjorde: Viumgård, Hartkorn 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb., Bøndergodset i Vium 7 Gårde 1 Hus, Esbøl 5 G. 1 H., Gallebjerger 1 G., Vejrup 7 G. 1 H., Nordenå i Hemmet 2 G., Kyvling i Lønborg 5 G. 1 H., Tarm 1 H., Forsum 2 G., Gyris i Oddum 1 G., Østbæk i Ølgod 3 G., Kirkebæk i Andsager 1 G., Gunderup i Horne 1 G., Glibstrup i Lyne 3 G., Nørthede 1 G., der dreves under Hovedgården, Langkjær i Stavning 1 G., Ovtrup Sogn 8 G., Nebel 4 G., Præstbøl 2 G. og Sedding 3 G. af samlet Hartkorn 197 Td. 5 Skp. $1\frac{3}{4}$ Alb., og Vium Vandmølle, Hartkorn 5 Td. 2 Skp. 2 Fkr. Landgilden udgjorde 19 Td. 4 Skp. Rug, 14 Td. 2 Skp. Byg, 1 Td. 2 Skp. Havre, 325 Rdl. 3 Mk., 100 Æg og 2 Høns af Bøndergodset samt 11 Td. Rugmel af Vium Vandmølle. 1737 byttede Sterm og Selio Müller til Lønborggård

noget Jordegods, hvorved den første fik en Del Kirkejorder og afstod 1 Gård i Langkjær i Stavning.

Sterm var Prokurator og efter hans Indlæg at dømme en Lovtrækker af første Skuffe. Selv var han stadig i Proces, blandt andre med Præsten i Hemmet angående nogle Enge, som han vilde tage fra Præsteembedet, i det han påstod, de tilhørte Sønder-Vium Kirke. Skønt han ganske sikkert ikke var nogen elskelig Personlighed, er det dog rimeligt, at Processen med Præsten har haft nogen Indflydelse på, hvad denne har indført i Kirkebogen om ham; det lyder således: »1754 den 19. April døde Søren Sterm, Proprietær på Viumgård, efter nogen Sygdom og Svaghed, som tilsidst steg til Raseri etc.; Gud forbarme sig over hans arme Sjæl, ti som Livet så Enden. Han blev begravet Lørdagen den 27. April uden Ceremoni af Betydenhed. Ingen græd for ham og ingen længes efter ham; han fik dermed Ende på alle sine Processer og mange fik Ro for ham, han giver nu ej mere Forargelse, men høster Frugten af sit Arbejde i Livet.«

Hans Enke døde 1759 og begravedes den 31. Maj. Af Børn havde Sterm mindst 3, nemlig Peder Severin, Tøger og Niels, † 1732, og efter Faderens Død overtog

Tøger Reenberg Sterm Viumgård. Han solgte Ejendommen ved Skøde af 30. April 1758 til

Jakob Passau og ejede den således kun i 11 Dage, hvorefter han flyttede til Ovtrup, senere til Søvig. Ejendommen udgjorde da: Hovedgårdstaxt 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb., Mølleskylld 5 Td. 2 Skp. 2 Fk., Kirke-, Korn- og Kvægtiende 21 Td. 4 Skp., Kirkejorder 7 Td. 7 Skp. $\frac{1}{6}$ Alb. og Bondeskylld 238 Td. 2 Skp. $\frac{2}{3}$ Alb. Hartkorn.

Med Ejendommen fulgte Sønder-Vium Kirke med jura patronatus & vocandi. Købesummen for det hele udgjorde 18,000 Daler.

Jakob Passau omtales som en god Mand, der var meget afholdt af sine Bønder; en Gang kom han ud til Hovfolkene, medens de høstede, og han ytrede da: »dette går let at se på«. En Karl forespurgte nu, om Husbonde ikke havde Lyst til at prøve at høste med, og han gjorde også et Skår, men må rimeligvis ikke have fundet Arbejdet let at deltage i, ti siden trakterede han bestandig Høstfolkene med gammelt

Øl. 22. April 1759 fik han Skøde på noget Bøndergods i Sønder-Bork og Henne, solgt fra Hennegård, af Hartkorn 6 Td. 5 Skp. 1 Fk. 2 Alb.

Passau ejede kun Viumgård i få År, hvorpå han solgte den til Oberstlieutenant *Hans Vilhelm Rosenvinge*, gift med Edel Margrete Gersdorf. I Følge Trap købte han den 1760 ved Avktion med 270 Tdr. Hartkorn Bøndergods, Møllenskyld og Tiender.

1766 bestod Gården af en Hovedbygning med 2 Sidefløje, hver på 20 Fag, en stor Lade med Hestestald på den søndre og Stude- og Kostald på den nordre Side. Østen for Hovedbygningen var en Lysthave med en Del Frugttrær og en Yderhave til Urter og Kål. På Marken var 2 Fiskedamme. Besætningen var da 30 Stude og 10 Kør; men da den var komplet, staldedes der 50 Stude, 16 til 20 Kør foruden 6 til 8 Heste og 100 Får. Rosenvinge, der 1766 var bleven Ejer af Frøstrup, solgte Godset til Fæsterne og lod 12. Februar Viumgård stille til Avktion, hvorved

Provst *J. H. Brorson* i Lunde blev højest bydende med 3051 Rdl. Gården udgjorde da Hovedgårdstaxt 18 Td. 4 Skp. 3 Fk. 1 Alb. Bondeskyld 1 Td. 3 Skp. 2 Alb. og nogle Enge i Sønder-Bork Mærsk 3 Skp. 3 Fk. 1 Alb. Provst Brorson overdrog sin Ret til at erholde Skøde til

Mattias Kristensen og *Søren Kristensen Torbøl*, til hvem Avktionsskøde udstædtes 30. Juli 1768, og disse delte nu Jorderne og Bygningerne mellem sig.

Akkurat i 100 År var Viumgård nu delt i 2 Ejendomme, som tilhørte Bønder, foruden nogle mindre Afbyggersteder, der efterhånden fremstod. Nogen rigtig Ordning på Forholdene kom dog først tilstede 1825, da Jorderne udstykkedes og Afbyggerstederne solgtes, ligesom hver af Hovedparcellerne fik sine særskilte Jorder, men Gårdspladsen og Laden vedblev dog at være fælles.

Nu er Gården atter samlet, i det den nuværende Ejer *Klemen Sejrup* 1866 arvede og købte den ene Halvdel og 1868 købte den anden Halvdel. Gårdens samlede Hartkorn er nu omtrent 14 Td. 4 Skp. Af de gamle Bygninger er kun en Bindingsværks Agerumlade tilbage, af Volde og Grave ses intet Spor og på Gården findes aldeles intet angående dens ældre Historie. Oplysningerne om Ejerne og

Ejendomsforholdene siden Knud Henrik Galts Drab har derfor måttet søges i Viborg Landstings Arkiv.

Lundsmark.

Om denne Hovedgård, der er og i umindelige Tider kun har været en ubetydelig Bondegård, vides nu intet. Den har ligget ude i en sumpig Eng, og Stedet er endnu kendeligt på en ikke ubetydelig Forhøjning, der kaldes Voldstedet.

1666 den 7. November fødtes velbaarne Sigvart Kruse i Vium et Barn; var han Ejer af Lundsmark eller en forarmet Ætling af Kruserne på Viumgård?

1683 tilhørte den Herredsfoged *Jens Holst* i Tarm Bisgård, men var udforpagtet.

Kirken.

Kirkeskibet, Koret og det nederste af Tårnet er opført af hugne Kampsten, hvorimod Tårnets øverste Del er af brændte Sten. Kirken er tækket med Bly med Undtagelse af Våbenhuset, der er teglhængt. Østen ud af Koret har der tidligere været et nu tilmuret rundt Vindue. Hele Kirken har Bjælkeloft. Altertavlen er af Træskærerarbejde af den simpleste Slags, Lysestagerne af Messing, i den ene er indgravet et Bomærke, Kalk og Disk ere af Sølv, på den første læses: »Salig Knuth Henrich Galtis Arfvinger hafwer gifwen denne Kalck og Disch till Wiumb Kirke 1698.« Døbefonten er af Sten uden Prydelser. Prædikestolen er ligesom Altertavlen forsynet med dårligt Træskærerarbejde, den er delt i 5 Felt, hvorpå læses:

Herrens Ord bliver evindelige I P I
S M SKM SLC SIO

Vi er af Gud, hvo som kender Gud hører os, hvilke ikke er af Gud hører os ikke, samt Årstallet 1616.

Der findes ingen Lydhimmel over Prædikestolen. På den nordre Mur hænger et stort Trækrusifix, temmelig dårligt Arbejde. På en af Mandfolkestolene står i hævet Arbejde: O Herre Gvd i hvd dv vilt saa ske din Vilie W. mit Hob til Gvd alene [An]no 1600, og på en af Kvindestolene findes Årstallet 1639.

Kirkeklokken er gammel, den bærer en Indskrift i Munkebogstaver, men den hænger således, at det er umuligt at komme til at læse, hvad der står.

1673 den 30. September skødede Kong Kristian V. Vium Kirke med jura patronatus & vocandi til Rentemester Heinrich Müller, og den tilhørte derefter Lønborggård, indtil Amtmand Selio Müller 1734 solgte den til Søren Sterm. Derefter blev den ved Skøde af 17. Februar 1761 solgt af Jakob Passau til Kancelliråd Peder Saxesen til Lindbjerggård, og denne stillede den til Avktion den 17. August 1764, hvorved den blev Sogneboerne tilslået for 1415 Rdl.

1673 var Kirkens Indtægter 10 Ørte Rug og 6 Ø. Byg i Tiende og 3 Ø. Rug og 80 $\frac{1}{2}$ β i Jordskyld; den ejer nu Jorder i Sønder-Vium, Sønder-Bork og Stavning samt en Kapital af omtrent 1000 Rdl.

Kirken ligger lige i Udkanten af de bebyggede Jorder, så der ingen Beboere findes nord for den; dette har formodentlig givet Anledning til følgende Sagn: Den Gang de skulde have en Kirke bygget i Sønder-Vium, vilde Herremanden på Viumgård og Bønderne have den lagt i Nærheden af Viumgård, men Herremanden på Lundsmark vilde have den i sin Nærhed og han forstod ved Troldomskunster at flytte om Natten, hvad de andre byggede om Dagen; dette blev ved, til Murene vare færdige, så gav de tabt for Troldmanden og fuldførte Kirken, hvor den nu står.

1769 havde Militæret i Nørre Herred sin Samlingsplads ved Kirken, hvori Våben o. s. v. gemtes.

Skolelærere og Degne.

Jeppé Hus i Esbøl.

Peder Skolemester, Bolsmand på Viumgårds Mark.

Jens Lemvig, Husmand.

Peder Nielsen, senere gift med en Enke på den ene af Viumgårds Halvgårde.

Lavrids Hansen Højmark, siden Degn i Skjærn.

Anker Ankersen Bork, siden Degn i Sønder- og Nørre-Bork.

Kristen Jensen af Vium By.

Hans Falk.

Jens Madsen, først Skolelærer, siden Degn.

Jens Bjerg Rindom, kaldet 30. September 1844.

Jens Kristian Kjær, kaldet 1852.

Niels Thuesen Korsholm, kaldet 18. Februar 1864.